

DOUWE PIJL

Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn

René G.A. Ros

21 februari 2013

Laatst gewijzigd op 23 november 2023

INHOUDSOPGAVE

<i>Voorwoord</i>	3
<i>1. Inleiding</i>	4
<i>2. Jeugd in Leeuwarderadeel</i>	5
<i>3. Militie in Den Haag</i>	5
<i>4. Marechaussee in het Noorden</i>	7
<i>5. Agent in Amsterdam</i>	9
<i>6. Hoofdagent in Kampen</i>	10
<i>7. Boekhouder in Rusland</i>	22
<i>8. Bevrijding en internering</i>	25
<i>9. Hoe het de gezinsleden verging</i>	32
<i>10. Begraven in Vught en Ysselsteyn</i>	36
<i>11. Nawoord Auteur</i>	42
<i>12. Nawoord Kleindochter</i>	43
<i>Appendices</i>	45
<i>Bibliografie</i>	55

De meest recente versie van deze publicatie is te downloaden op:

<http://doccentrum.stelling-amsterdam.nl/publicaties/documenten/douwepijl/>

Er is ook een [Google Earth bestand](#) met de locaties uit deze publicatie te downloaden.

Voorwoord

Het verhaal van Douwe Pijl staat misschien wel model voor de lotgevallen van veel Nederlandse mannen die tijdens de Tweede Wereldoorlog uit overtuiging kozen voor de kant van de Duitse bezetter.

Hier wordt beschreven hoe een politiemann uit de provincie, met een wankel carrière binnen de politie, op een gegeven moment uit de dienst wordt verwijderd wegens malversaties, en door zijn rol en strafblad geen andere keus rest dan te vluchten uit zijn omgeving en te gaan werken voor de Duitse bezetter.

René Ros is er op inventieve wijze en met een gedegen onderzoek in geslaagd de weg terug te vinden van een kruis op een Duitse begraafplaats naar de levensloop van iemand die door dik en dun het nationaal socialistische gedachtegoed trouw bleef en zelfs zijn dochter naar de Reichsschule stuurde.

De activiteiten van Douwe Pijl in Nederland en zijn omzwervingen in “Rusland” staan in schril contrast met de lotgevallen van zijn broer die tezelfdertijd aan de andere kant van de wereld ook in dienst van een bezetter, maar dan onvrijwillig, als gevangene aan de Birma-spoorweg moest werken en dat moest bekopen met een graf op een erebegravingplaats.

Maar opvallend genoeg, ook Pijl eindigde -door geheel andere oorzaak en omstandigheden- in een misschien niet minder eervol graf, in Ysselsteyn.

De conclusie in de eindzin van René’s nawoord is een juiste, aan geschiedschrijving en zeker aan die van personen uit de Tweede Wereldoorlog komt nooit een einde en geeft ons steeds weer bijzondere inzichten. Het bijzondere verhaal van Douwe Pijl is er één van.

Gerlof Langerijs
zelfstandig onderzoeker WO2
Amsterdam, december 2012

DOUWE PIJL

Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn

1. Inleiding

Het is gebruikelijk dat een biografie begint bij de geboorte en eindigt met het overlijden. Een enkele keer regeert iemand nog over zijn graf of vindt er een herbegravenis plaats. Of beide. De aanleiding voor deze biografie is echter niet de geboorte van een voorvader of beroemdheid. Het onderzoek vond in omgekeerde volgorde plaats naar aanleiding van een bezoek aan een begraafplaats maar is voor de lezer toch in chronologische volgorde opgetekend.

Op de Duitse Militaire Begraafplaats nabij Ysselsteyn¹ (L.)² zijn bijna 32.000 graven te vinden, waarvan circa 5.000 naamloos, van tijdens de Tweede Wereldoorlog omgekomen Duitsers. Er liggen zowel Duitse soldaten gesneuveld in Nederland en tijdens het Ardennen-offensief, Duitse evacuees uit de grensstreek en “Russen” in Duitse dienst maar ook Nederlandse NSB-ers en SS-ers.

Lopend tussen de kruizen met vooral Duitse achternamen, viel een Friese naam op. Met bovendien een overlijdensdatum in 1947, twee jaar na de bevrijding van geheel Nederland, en zonder rang. Hiermee begon uit nieuwsgierigheid een speurtocht naar deze voor mij onbekende persoon, zonder dat ik enig idee had wat het resultaat zou zijn. Welke keuzes hebben geleid tot die laatste rustplaats?

Douwe Pijl bleek een verrassende levensloop te hebben, van Regiment Jagers en marechaussee in dienst van Hare Majesteit tot strafgevangene en Rusland-ganger in het Groot-Germaanse Rijk.

Van Pijl zijn nauwelijks ego-documenten zoals dagboeken of brieven bekend. Maar over zijn leven bleken diverse instanties ruim voldoende materiaal verzameld te hebben om een vrij compleet beeld van zijn leven en dood te kunnen schetsen. Over de motivatie en emoties van Pijl zegt dat materiaal helaas weinig. Daarom is het weliswaar een uitgebreide publicatie geworden maar helaas met enkele hiaten.

Een pasfoto van Pijl is bekend maar mag van het Nationaal Archief niet gereproduceerd worden in verband met een gerechtelijke uitspraak inzake privacy.

¹ In archiefdocumenten wordt de naam ook geschreven als ‘IJsselstein’ en ‘IJsselsteijn’. In deze publicatie wordt alleen ‘Ysselsteyn’ gebruikt.

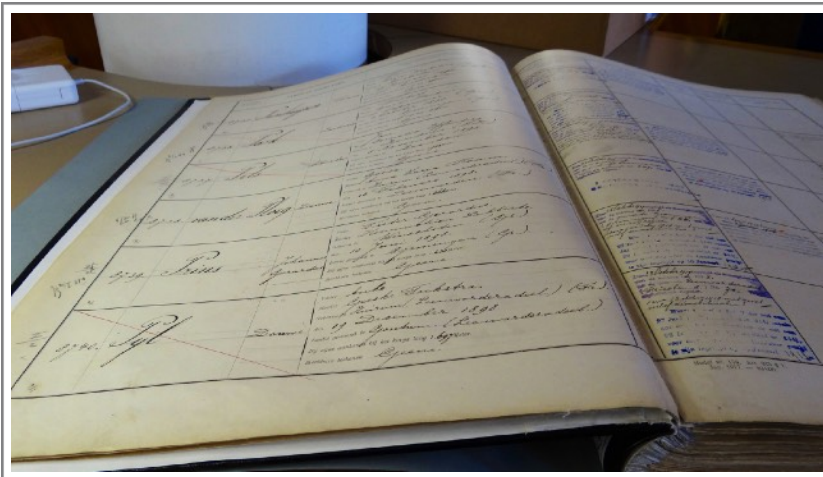
² gebruikte namen in de Duitse taal: Deutscher Soldatenfriedhof Ysselsteyn en Kriegsgräberstätte Ysselsteyn

2. Jeugd in Leeuwarderadeel

Huizum was nog een dorpje op enige afstand van Leeuwarden toen Douwe Pijl er op 19 december 1898 werd geboren als derde kind en eerste zoon. Zijn vader Auke Pijl (*24-7-1864 Nijega, †9-5-1948 Huizum) was arbeider en wegens broederdienst was hij geen militieplichtige³. Moeder Geeske Douwes Toekstra (*19-11-1869 Kooten, heden Kootstertille, †15-1-1959 Huizum) was “zonder beroep” zoals toen gebruikelijk voor een huisvrouw. ⁴ Zijn ouders waren vier jaar eerder getrouwd, op 12 mei 1894, in de gemeente Leeuwarderadeel. Het gezin verhuisde elf keer en de vier dochters en vijf zoons werden tussen 1895 en 1912 in verschillende plaatsen geboren. Twee dochters waren een tweeling en zij trouwden op dezelfde dag, 9 mei 1925, met de broers Van der Land. ⁵

Pijl volgde tot 1910 de lagere school in Leeuwarderadeel. Vervolgens ging hij werken in de landbouw, tot 1917. ⁶

3. Militie in Den Haag

Stamboek van het Regiment Jagers met de vermelding van Pijl.

Op dinsdag 23 oktober 1917 werd de 19-jarige Pijl ingelijfd bij het Regiment Jagers (R.J.) als militieplichtige van de lichte 1918. Hij kwam op tijdens de mobilisatie 1914-1918 en keerde na anderhalf jaar op 19 april 1919 terug in de burgermaatschappij. In het militaire stamboek werd genoteerd dat hij een lichaamslengte van 1,697 meter had. ⁷

Het Regiment Jagers, dan onderdeel van de Brigade Grenadiers en Jagers, vindt zijn oorsprong in het door Koning Willem I op 7 juli 1829 opgerichte keurkorps Garderegimenten Grenadiers en Jagers. Een taak vormde de bescherming van het staatshoofd en het regiment was gedurende de mobilisatie in de Oranjekazerne te Den Haag gelegerd totdat de kazerne op 6 maart 1919 door brand werd verwoest. ⁸

³ NL-WpDStvA, 5922, Stamboom Pijl.

⁴ AlleFriezen.nl, geboorteakten, stamboom Oenstra, stamboom De Boer etc.

⁵ NL-WpDStvA, 5922, Stamboom Pijl.

⁶ NL-HaNA, Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), 1945-1952 (1983), nummer toegang 2.09.09, inventarisnummer 60764, Interrogation report 17-9-1945.

⁷ NL-HaNA, Stamboeken Onderofficieren en Minderen na 1813, nummer toegang 2.13.09, inventarisnummer 1748.

⁸ Website Garderegiment Grenadiers en Jagers.

Pijl begon zijn militietijd bij het Ie Bataljon, 2e Compagnie R.J. (2-I-RJ) maar hij werd op 18 april 1918 overgeplaatst naar het IIe Bataljon, 3e Compagnie R.J. (3-II-RJ). Zekerheid over zijn taak en verblijfplaats is er niet, wel dat hij was uitgerust met een geweer M95 met bajonet en dat zijn soldij 20 cent per dag bedroeg. Vermoedelijk heeft hij heel veel wachtgelopen...⁹

Pas begin december 1917, na de basistraining, ging Pijl voor het eerst op verlof en daarna ongeveer 3-5 dagen per maand wat in de zomer van 1918 opliep naar 7-8 dagen per maand. Op zondag 30 december 1917 kreeg hij één dag verlof die hij mogelijk gebruikte om naar huis te reizen en de familie een goede jaarwisseling te wensen.¹⁰

De hoofdpoot van de Oranjekazerne te Den Haag, ca. 1908.

Na de wapenstilstand van de Eerste Wereldoorlog, in

november 1918, ging Pijl op 7 december 1918 over naar de Grenswacht Bourtange. Per 1 januari 1919 was hij in onderhoud bij de Kommiezenpost Winschoten. In deze periode bezocht hij verschillende grensplaatsen en hij zal ook in contact zijn gekomen met de marechaussee omdat in beide plaatsen een marechaussee-kazerne aanwezig was¹¹.

Hij kreeg nog maar twee dagen verlof per maand, maar had wel minder reistijd naar huis. Pijl keerde op donderdag 17 april 1919 terug naar het 3-II-RJ en kreeg per zaterdag 19 april een half jaar onbeperkt klein verlof (oproepbaar) en per 16 oktober 1919 groot verlof (mobilisabel).¹²

⁹ NL-HaNA, Controlelijsten Landmacht, 1904-1939, nummer toegang 2.13.66, inventarisnummer 96.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ MarechausseeSporen.nl

¹² NL-HaNA, Controlelijsten Landmacht, 1904-1939, nummer toegang 2.13.66, inventarisnummer 96.

4. Marechaussee in het Noorden

In de plaatsen zonder gemeentelijke politie verzorgde het militaire korps Koninklijke Marechaussee (KMar) de rijkspolitietaken¹³. In ongeveer 300 plaatsen waren kazernes te vinden die dienden als kantoor en legering van de manschappen¹⁴.

Het werk als gezagshandhaver sprak Pijl blijkbaar aan omdat hij op 27 maart 1920 een vrijwillige verbintenis voor zes jaar bij de KMar aanging¹⁵. Het dienstverband als “marechaussee te voet” begon met een opleiding van zes maanden bij het Depot¹⁶ in de kazerne aan de Zwolscheweg (later Van Haftenkazerne) te Apeldoorn. Hierna werd hij op 16 september 1920 overgeplaatst¹⁷ naar de 4e Divisie Koninklijke Marechaussee waarvan de staf was gevestigd te Haren nabij Groningen¹⁸. Hij werd binnen het gebied van die divisie geplaatst te Ter Apel, Sloten en Klazienaveen¹⁹.

De marechausseekazerne in Sloten (Fr.).

Als marechaussee haalde hij in ieder geval tweemaal de kranten. Op 4 april 1923 was hij in burger op onderzoek naar eierdieven toen hij werd aangevallen door de hond van een veehouder en met zijn revolver op de hond schoot. Hoe het met de hond afliep is onbekend maar Pijl bleef ongedeerd. De veehouder werd door de kantonrechter veroordeeld tot 25 gulden boete of 25 dagen hechtenis voor het

hinderen van een ambtenaar in functie. Waarschijnlijk verbleef Pijl op dat moment in de marechausseekazerne in Sloten.²⁰

In de nacht van 9 op 10 juni 1924 waren er ongeregelde heden in Klazienaveen en wilde rijksveldwachter A. Helmholt een man uit een hotel verwijderen. De man stak en sloeg met een mes naar zowel de rijksveldwachter als marechaussee Pijl waarbij de rijksveldwachter onherstelbaar gewond raakte aan een hand. In hoger beroep werd de man tot een jaar

¹³ Website Museum der Koninklijke Marechaussee, pagina Geschiedenis Koninklijke Marechaussee.

¹⁴ Telling o.b.v. website Marechausseesporren.

¹⁵ NL-HaNA, Oorlog / Stamboeken Onderofficieren en minderen, 2.13.09, inv.nr. 1748.

¹⁶ NL-HaNA, Controlelijsten Landmacht, 2.13.66, inv.nr. 96.

¹⁷ NL-HaNA, Ministerie van Justitie: Bureau Juridische Zaken; Zuivering Politie, nummer toegang 2.09.54, inventarisnummer 4757.

¹⁸ Website Marechausseesporren.

¹⁹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Interrogation report 17-9-1945.

²⁰ Lemsterkrant d.d. mei 1923.

gevangenisstraf veroordeeld. Er was een marechaussee-kazerne in Klazienaveen zodat aangenomen mag worden dat Pijl daar gelegerd was.²¹

De perioden bij de militie en de marechaussee telden mee in het militair dienstverband zodat Pijl op 4 april 1924 het “Onderscheidingsteeken voor 6 jarigen dienst” ontving.

Op 26 maart 1926 werd hem eervol ontslag verleend (“met paspoort” of “gepasporteerd”) zonder bijzondere reden, zijn contract was voltooid. Dat betekende formeel dat hij administratief weer ingedeeld was bij het Regiment Jagers en daarvoor mobilisabel was.²²

Bij zijn huwelijksaangifte op 17 april 1926 was Emmen zijn woonplaats²³. Hij trouwde op 8 mei 1926 met de Christine Wilhelmine Röttgers²⁴ (*17-3-1900 Baccum, Duitsland)²⁵. Zij was huishoudster in Klazienaveen toen Pijl er als marechaussee werkte en daar leerden ze elkaar kennen²⁶. Het huwelijk vond plaats in Leeuwarden zodat zijn familie zonder reizen aanwezig kon zijn. Op de huwelijksakte werd Amsterdam al als zijn woonplaats vermeld²⁷.

²¹ o.a. Nieuwsblad van het Noorden d.d. 12-6-1924.

²² NL-HaNA, Oorlog / Stamboeken Onderofficieren en minderen, 2.13.09, inv.nr. 4421, Wapen der Koninklijke Marechaussee, stamboeknummers 1-538, 1919-1922.

²³ AlleFriezen.nl, Huwelijksakte Douwe Pijl.

²⁴ Volgens de CBG persoonskaart is haar vader Heinrich Röttgers en moeder Dina van Riesten.

²⁵ AlleFriezen.nl, Huwelijksakte.

²⁶ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Interrogation report 17-9-1945.

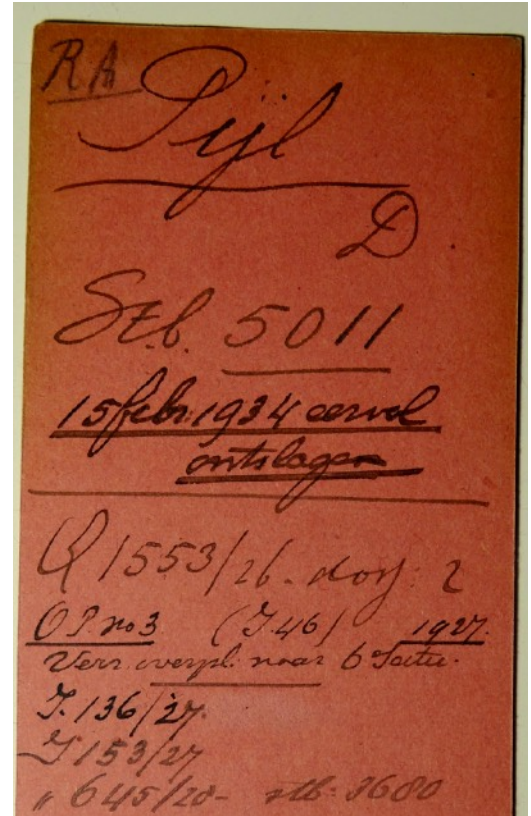
²⁷ Huwelijksakte Douwe Pijl AlleFriezen.nl.

5. Agent in Amsterdam

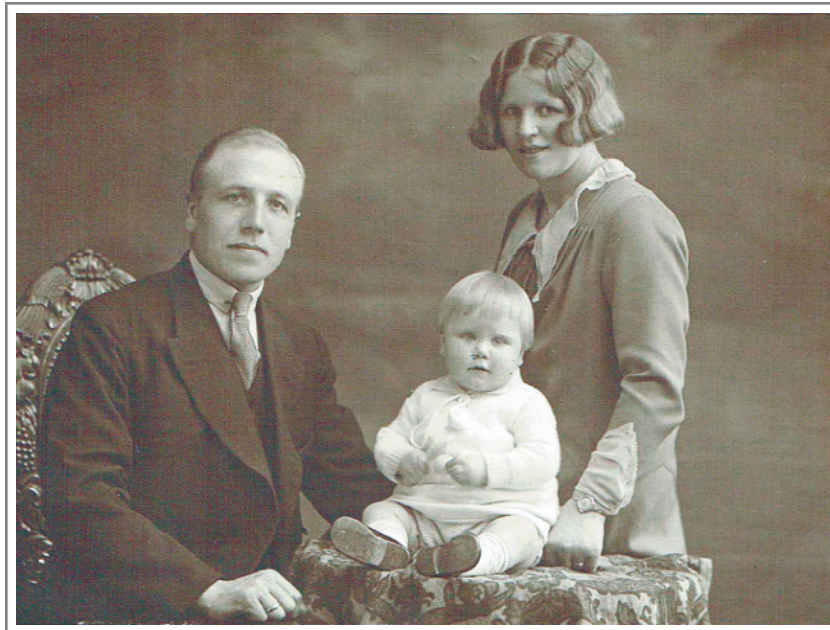
In mei 1926 werd Pijl aangesteld als agent van politie in Amsterdam²⁸. Over zijn dienstverband is geen nadere informatie bekend maar gezien de vier woonadressen zal hij in de wijk Floradorp in Amsterdam-Noord gewerkt hebben met bureau Mosplein als basis. Daarnaast zou hij vanaf ongeveer dezelfde datum begonnen zijn als docent aan de politieschool te Zwolle waarvoor hij in 1941 een jaarsalaris van 2.078 gulden ontving²⁹.

Op 26 april 1929 werd het eerste kind van Douwe en Christine geboren, dochter Annie Irmgard. Het jonge gezin woonde toen op de Zilverschoonstraat 24 hs in Amsterdam³⁰.

Pijl werd op 15 februari 1934 eervol door het Amsterdamse politiekorps ontslagen vanwege zijn nieuwe benoeming in Kampen³¹.

Kaart van Pijl in klapper personeel van Politie. (Stadsarchief Amsterdam)

Pijl en zijn vrouw Christine met de éénjarige dochter Ank in 1930.

²⁸ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757 / NL-AsdSAA, 522, inv.nr. 2513C

²⁹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Personeelskaart vermoed. uit Hoofdkwartier NSB.

³⁰ NL-AsdSAA, Archief van het Bevolkingsregister: gezinskaarten, toegang 5422, inv.nr. 1139

³¹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757 / NL-AsdSAA, 522, inv.nr. 2513C

6. Hoofdagent in Kampen

Per 17 februari 1934 verhuisde het gezin naar Kampen³² waar de 35-jarige Pijl begon aan zijn nieuwe functie van hoofdagent bij de gemeentepolitie en onbezoldigd rijksveldwachter. Hij wordt ook aangeduid als majoor.

Het politiebureau was centraal gelegen aan de Buiten Nieuwstraat in het centrum van Kampen³³. De burgemeester was Herman Martinus Oldenhof (*17-9-1899 Apeldoorn, † 11-4-1985 Ede) en Willem Frederik Oscar van der Drift (*12-6-1890 Wormerveer, †17-12-1954 Kampen) was de commissaris van politie³⁴.

Zicht over het zuidelijke deel van Kampen vanaf de Nieuwe Toren.

Donkere oorlogswolken trokken al in 1934 over Europa maar over de politieke gezindheid van Pijl is niets bekend. Het duurde nog geruime tijd voordat hij lid van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) werd. Vanaf december 1933 was het ambtenaren verboden lid te zijn van deze partij en mogelijk was dat een reden voor hem om op dat moment geen lid te worden. In Kampen werd hun tweede kind geboren, op 27 augustus 1939 zag dochter Irmgard Annie het levenslicht. Haar zusje was inmiddels tien jaar oud. Vermoedelijk woonden ze toen al aan de Hendrik van Viandenstraat 48 dat in ieder geval hun laatste woonadres in Kampen werd. ³⁵

³² NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Douwe Pijl.

³³ Vriendelijke mededeling Koen Alderliesten d.d. 28-12-2012.

³⁴ NL-WpDStvA, 5919, De noodgemeenteraad van Kampen, 1945-1946.

³⁵ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Douwe Pijl.

6 . I A N T I - C O M M U N I S T

Het is niet bekend hoe Pijl de Duitse inval op 10 mei 1940 beleefde. Tijdens een naoorlogs verhoor door de Canadese Field Security Section (FSS) verklaarde hij dat hij in die dagen diverse NSB-ers en pro-Duitse Nederlanders naar interneringskampen in Harderwijk en Utrecht had gebracht. Misschien had hij zichzelf ook in een dergelijk kamp moeten insluiten omdat hij nog dat jaar lid werd van de NSB in de overtuiging dat zij streed tegen het communisme. Hij was pro-Duits door de vele contacten met Duitsers zoals zijn schoonfamilie.³⁶

“In de Mei-dagen 1940”, blikte H.F.J. Verboom (*18-5-1910 Den Haag), Chef Onderzoeksdienst Gewest II van Algemeen Toezicht Leden (ATL, eerder CID) van de NSB, terug in een brief van 16 juli 1943, “heeft hij zich allerberoerdst gedragen tegenover de kameraden, maar toen hij aan den Kringleider te kennen gaf om tot de N.S.B. toe te treden, hebben de Kameraden aan den Kringleider te kennen gegeven, dat, wanneer zou blijken dat PIJL een goede Kameraad was in de toekomst, zij hem dit van harte zouden vergeven”. In dezelfde brief wordt genoemd dat Pijl in juni 1941 als Districtshoofd druk bezig was met het opbouwen van het NSB-district Drenthe.³⁷

Direct na de Duitse inval heerste er wantrouwen over ieders Nederlandse of Duitse gezindheid in de Kampense gemeenschap en dus ook binnen het politiekorps. Dat politiekorps moest bovendien haar nieuwe positie vinden als ondergeschikte van de Duitse politie.

De rijksveldwachter D. Meijer werd voor de inval al gewantrouwd vanwege zijn omgang met NSB-ers. Inspecteur Jan de Bruijn (verm. *25-6-1894 Maassluis, †21-09-1977 Maassluis) kwam na de inval openlijk uit voor zijn steun aan de Duitse bezetter en werkte hard aan zijn gewenste promotie.³⁸

Pijl werd op 1 november 1940 lid van het Rechtsfront, de nationaal-socialistische beroepsorganisatie voor leden van de rechterlijke macht, politie en Marechaussee en vrije beroepen (advocaten), en per 26 november tevens lid van de NSB. Zijn vrouw Christine werd ook lid van de NSB maar tevens van de Nederlandse Volksdienst (NVD) en de Nationaal-Socialistische Vrouwenorganisatie (NSVO)³⁹. De oudste dochter Annie Irmgard werd lid van de Jeugdstorm⁴⁰.

Hij werkte zich nog dieper de nationaal-socialistische organisaties in toen hij op 12 december 1940 vrijwillig medewerker van de Sicherheitsdienst (SD) werd⁴¹. De SD was de politieke inlichtingen-afdeling van de Schutzstaffel (SS).

³⁶ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Interrogation report 17-9-1945.

³⁷ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Personeelskaart vermoed. uit Hoofdkwartier NSB, brief Chef Onderzoeksdienst Gew-II-ATL.

³⁸ NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

³⁹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

⁴⁰ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁴¹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

Waarschijnlijk werkte Pijl ook voor de rivaliserende Centrale Inlichtingen Dienst (CID, later ATL) van de NSB. Na de oorlog werd een personeelskaart gevonden die vermoedelijk uit het Hoofdkwartier van de NSB kwam omdat het de datum van zijn NSB-lidmaatschap noemt. De tekst “in dienst getreden januari 1941” zou betrekking kunnen hebben op de CID. Interessant is dat de personeelskaart ook vermeldt dat Pijl, met slechts lagere school, Duits, Frans en Engels sprak.⁴²

Achteraf gezien lijkt 1940 het kantelpunt in het leven van Pijl dat nog maar zeven jaar zou duren. Werkte hij eerder vóór de Marechaussee, spoedig zal de Marechaussee onderzoek naar hém doen.

⁴² NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Personeelskaart vermoed. uit Hoofdkwartier NSB.

6.2 HANDBAVER

Als hoofdagent in Kampen zette Pijl zich gedreven in voor het handhaven van de geldende Nederlandse en Duitse wetten en regels. Hij begon aan een nieuw aantekeningenboekje met op de kaft "V beteekent Deutschland wint voor Europa op alle fronten".

Daarin noteerde hij onder andere "Zielman Café Joden"⁴³, "Jan Stoel verstoopt koper bij Mej. Graafschap", "Groote menschen roepen elkaar den helen dag toe O.B." (Oranje boven) en "Dr. Dun geheime kast op zijn kamer. Daarin bergt hij alle papieren op". Maar hij noteerde ook waar hij een foto van koningin Emma zag staan. En de namen van drie 16-17 jarige kinderen die "Oranje boven, weg met die vuile NSB, weg met de Duitschers" riepen.⁴⁴

Het bleef niet beperkt tot aantekeningen voor later gebruik. Zo stelde hij een aantal processen-verbaal op over mensen met een verboden vlaggetje op hun fiets en andere Oranje-uitingen. "Ongeveer september 1941, werd ik door den toenmaligen hoofdagent van politie D. Pijl gearresteerd en 4 uur in een politiecel opgesloten omdat ik een oranje speldje met een V er in droeg op de revers van mijn jas. Als straf heb ik f 25 boete gekregen." schreef Jacobus Stutvoet (*29-5-1888 Kampen) op 25 april 1945 op een aanklachtformulier. De beslissing van de SD is gedateerd op 15 oktober 1941 en een afschrift werd opgesteld door agent Pieter Kapenga (*13-02-1898 Muntendam, †11-10-1982 Kampen). Kapenga had vrijwel gelijktijdig met Pijl zijn dienstplicht vervuld en bij de KMar gewerkt.⁴⁵ We zullen later nog zien dat Pijl -overigens terecht- dacht dat hij anti-Duits was.⁴⁶

Tevens stelde Pijl een proces-verbaal op over wat er in het dienstlokaal van de marechaussee in het Paleis van Justitie te Zwolle werd gezegd. Er waren naar aanleiding van krantenberichten grappen over de Duitse Marine en benoemingen gemaakt.⁴⁷

Maar ook de illegale slacht en zwarthandel kwamen in de aantekeningen voor. Zoals de tekst "Bakker Dijk brengt vleesch in taartenvormen. De verjaardag van Prins Bernhard de oranjetaart geleverd"⁴⁸. Vermoedelijk betrof het Hilbert van Dijk (*21-6-1908 Kampen, †16-7-1944 Overveen) die een zeer actieve rol in het verzet ging spelen en onder andere de tweede overval op het Huis van Bewaring in Amsterdam hielp organiseren. Deze actie werd verraden en liggend op een brancard werd Van Dijk in de duinen van Overveen gefusilleerd. Na de oorlog werd hij herbegraven op de erebegraafplaats aldaar.⁴⁹

⁴³ Vermoedelijk Hotel-restaurant Café De Steur, Oudestraat 8 te Kampen.

⁴⁴ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Aantekenboekje D. Pijl.

⁴⁵ Pieter Kapenga was voor de dienstplicht ingelijfd van 26-10-1917 tot 22-12-1919 als kanonnier bij het 1e Regiment Veldartillerie; later milicien-korporaal en milicien-wachtmeester. Hij werd gedemobiliseerd op 22-10-1919. Inlijving en demobilisatie waren respectievelijk 3 en 6 dagen later dan Pijl.

Kapenga was marechaussee van 16-10-1920 tot 11-9-1924 toen hij "wegens huwen zonder toestemming" werd overgeplaatst naar de Veldartillerie om zijn verbintenis daar als kanonnier uit te dienen. Hij begon 7 maanden na Pijl en eindigde 1½ jaar eerder. Hun namen staan in hetzelfde stamboek van de Koninklijke Marechaussee. (NL-HaNA, Oorlog / Stamboeken Onderofficieren en minderen, 2.13.09, inv.nr. 4421.)

⁴⁶ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Aantekenboekje D. Pijl.

⁴⁹ Persoonsregister Eerebegraafplaats te Bloemendaal.

Een directe collega van Pijl was de vroegere onderwijzer Jan Tuijp⁵⁰ (*10-2-1915 Edam, †12-01-1960 Almelo⁵¹) die ook lid werd van de NSB en het Rechtsfront. Volgens Tuijp zou Pijl de kwesties met protestantse personen afhandelen en zichzelf met katholieke⁵². Maar blijkbaar lagen de drie NSB-ers in het korps elkaar niet zo goed en bestond er naijver en wantrouwen⁵³. Tuijp bedankte in een brief van 16 augustus 1941 als lid van het Rechtsfront waarvan hij bovendien secretaris van de Kring Kampen was. De eerste reden die hij noemde was dat het “karakterloze individu Pijl” nog maar lid van het Rechtsfront bleef en hij “op geraffineerde manier [weet] op te dringen tot de voorste linie waar hij misbruik maakt van zijn bevoegdheden”.⁵⁴

Pieter Kapenga omschreef het na de oorlog als volgt: “Medio December 1940 deelden Pijl en Tuijp aan den Commissaris van Politie VAN DER DRIFT mede, dat zij waren aangesteld als SD agent en zij nu bevoegdheden hadden als de Gestapo. De rijks-veldwachter Meijer voer mede in dezelfde schuit. Zeer ijverig betoonden zich deze mensen bij een onderzoek in de gemeente IJsselmuiden, naar anti-Duitse gedragingen. Een negental van de beste burgers van IJsselmuiden werd door hen aan de Duitse SD uitgeleverd. Ook andere onderzoeken werden door hen, ten nadeele van “Nederlanders” verricht, waardoor o.m. Dr. M. van de RIDDER [*1906 Vlaardingen, †4-1-1970 Holten⁵⁵] te Genemuiden door den SD werd gearresteerd. Toch hadden zij naar inzichten van de SD te hoog gemikt, in elk geval ze werden ter verantwoording geroepen en hen werd medegedeeld, dat zij zich weer bij hun commissaris van politie moesten melden.”⁵⁶

Een notitie d.d. 6 januari 1941 van de commissaris aan de burgemeester beschrijft dat Pijl en Tuijp zich op 4 januari hadden gemeld “dat zij vanaf dat oogenblik weer dienst konden verrichten in hun hoedanigheid van politieambtenaar van de gemeente Kampen”⁵⁷.

Uit een brief van de waarnemend commandant VIIe Divisie Marechaussee Johannes Stephanus Rops (*19-8-1900 Princenhage) blijkt dat drie van de vier NSB-agenten tot de orde werden geroepen. In zijn brief van 4 februari 1941 aan de Inspecteur-generaal der Nederlandsche Politie te 's-Gravenhage schrijft hij: “In overeenstemming met den Stabsofficier der Ordnungspolizei te Zwolle, Major Görhardt, werden in den voormiddag van 28 Januari 1941 de Inspecteur van Politie J. de Bruijn en de agenten van Politie D. Pijl en J. Tuyp bij den Burgemeester [Oldenhof] ontboden, waarbij deze hun op hunne tekortkomingen en verkeerde

⁵⁰ Ook geschreven als Jan Tuip en Jan Tuyp.

⁵¹ Voornaam en achternaam komen overeen evenals de opleiding voor een eerder beroep als onderwijzer. Volgens het Militieregister had hij alle jaren lager onderwijs gevolgd evenals 1 jaar U.L.O. en 4 jaar kweekschoolonderwijs aan de Bisschoppelijke Kweekschool te Beverwijk. Hij werd op 27-4-1934 geschikt verklaard voor de militieplicht en op 17-6-1935 bij 21^e Regiment Infanterie ingelijfd voor de opleiding onder-officier. Op 16-6-1936 ging hij als sergeant met groot verlof.

⁵² NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁵³ Ibidem en NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ NL-WpDStvA, 5925, Tijdschrift voor Geneeskunde jrg. 114, nr. 10 d.d. 7-3-1970.

⁵⁶ NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

⁵⁷ NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 387.

gedragingen heeft gewezen. 's Namiddags heeft de Burgemeester het gehele Politiekorps laten aantreden en hun toegesproken, daarbij in het bijzonder de nadruk leggende op een onderlinge goede samenwerking en geest van solidariteit en bovenal een trouwe plichtsvulling.”⁵⁸

De gedragingen worden helaas niet in de brief benoemd maar dat moet hun werk voor de SD en hun algehele houding betreffen.

Op 23 januari 1941 werd commissaris Van der Drift door de SD gearresteerd. De NSB-er De Bruijn nam zijn taken waar totdat per 9 juli 1941 Johannes Antonie Wuyster (*4-12-1894 Zutphen, NSB) als commissaris werd benoemd. “Doch”, schreef Kapenga, “zijn ondergeschikte PIJL, was, dank zij de Duitse steun, “baas in de tent”.⁵⁹”

Van der Drift is daarna blijkbaar wel vrijgelaten maar niet hersteld in zijn functie. Volgens een eigen verklaring is hij betrokken geweest bij het onderduiken van Amerikaans luchtmacht personeel. Na de oorlog ondertekent hij een formulier daarover met “Oud Districts Commandant O.D. [Ordedienst] District II van het gewest Veluwe”⁶⁰. Vermoedelijk in oktober 1943⁶¹ verborgen hij en zijn vrouw gedurende 19 dagen twee boordschutters⁶² waarvan één door de Duitsers krijgsgevangen werd genomen en de ander in Engeland terugkeerde⁶³.

Van 11 maart tot en met 13 maart 1944⁶⁴ was hij betrokken bij het transport en onderduiken in Vollenhove van zes bemanningsleden uit twee vliegtuigen. Twee waren op 6 maart 1944 uit een beschadigde B-17 bommenwerper gesprongen, dat veilig de basis bereikte, en werden later krijgsgevangen genomen. De vier anderen hadden met een B-24 bommenwerper een noodlanding gemaakt en zijn uit handen van de Duitse bezetter gebleven.⁶⁵

De transporten werden uitgevoerd door zijn 21-jarige zoon Gerrit⁶⁶ (ambtenaar Noordoostpolder), diens collega Cornelis Wit en politie-klerk Henk Brunt die “OD-leden” worden genoemd.⁶⁷

Van der Drift komt in dit verhaal niet meer aan bod maar Brunt wel. Van belang is dat beide actieve Ordedienst leden waren en daarin met elkaar werkten.

⁵⁸ NL-HaNA Inspectie der Koninklijke Marechaussee, 2.13.44, inv.nr. 140, dossier 95

⁵⁹ NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

⁶⁰ US-MdCpNA, RG493, 498.3, 14673, Brunt, Hendrik.

⁶¹ Willem van der Drift vermeldt een vraagteken bij het jaartal 1942 maar omdat het vliegtuig op 8 oktober 1943 een noodlanding maakte kan dit jaartal niet juist zijn en wordt aangenomen dat het 1943 betreft.

⁶² US-MdCpNA, RG493, 498.3, 21981, Drift, Willem van der.

⁶³ SGLO, Verliesregister, T2935.

⁶⁴ Willem van der Drift vermeldt handgeschreven 15 maart 1945 als einddatum maar Brunt is dan al gearresteerd en de brief is gedateerd met januari 1945. In de getypte formulieren wordt geen jaartal genoemd en wordt het jaartal van de begindatum in 1944 bedoeld.

⁶⁵ SGLO, Verliesregister, T3500B en T3519.

⁶⁶ Gerrit van der Drift (*21-6-1922 Kampen, †17-12-1949 Soerabaja NOI)

⁶⁷ US-MdCpNA, RG493, 498.3, 14673, Brunt, Hendrik.

6.3 S M O K K E L Z A K E N

Op zijn boerderij in Giethoorn slachtte Tieme Waaijer (*11-2-1900 Havelte) op 7 december 1941 een van zijn koeien. Een deel van het vlees verkocht hij aan verschillende personen. Enkele dagen later verschenen twee mannen bij zijn huis waarvan één zich voorstelde als Van den Berg (mogelijk Gerardus Johannes van den Berg *19-1-1908 Bussum, †22-4-1979 Terneuzen⁶⁸). Ze lieten vrij vlot blijken dat ze smokkelaars (zwarthandelaars) waren en hadden gehoord dat Waaijer wellicht vlees te koop had. Na een aarzeling wilde Waaijer de rest van de koe wel verkopen maar de twee mannen vonden dat te weinig zodat ook een varken en een schaap geslacht zou worden.⁶⁹

Hotel Café Restaurant 't Wapen van Giethoorn

De twee mannen kwamen op 11 december om 20.35 uur het vlees ophalen maar hadden nog twee mannen meegenomen. Een van hen zei politieagent te zijn en het vlees in beslag te nemen. Beide mannen trokken hun revolver en dreven het gezin Waaijer naar de woonkamer waar een van hen ze bewaakte. Ondertussen brachten de andere drie mannen het vlees naar een

punter en ruim een uur later kwamen ze Waaijer ophalen. Ze brachten hem naar het Hotel Café Restaurant 't Wapen van Giethoorn van Gerrit Jan Prinsen (*28-11-1889 Vollenhove, †29-2-1944 Zwolle) en werd het vlees in een nabijgelegen schuur opgeslagen.⁷⁰

Marechaussee Lugtenberg nam Waaijer over als verdachte van een distributiewetovertreiding. Volgens Waaijer waren de vier mannen, waaronder de politieagent, toen niet meer aanwezig. Niet veel later kwam Waaijer erachter dat ongeveer vijf kilo worst van zijn zolder was verdwenen. In een proces-verbaal van 24 december 1941 verklaarden enkele getuigen dat ze kort na het voorval Van den Berg en Wijmer hadden ontmoet, die hen worst te koop aanbood.

71

⁶⁸ Eerste voornaam, voorvoegsel en achternaam komen overeen evenals de genoemde leeftijd van 33 jaar op 12-12-1941. Volgens het Militieregister had hij 7 jaar lager onderwijs gevolgd, was schoenmaker, adres Iepenlaan 1 te Bussum en op 19-4-1926 voorgoed ongeschikt verklaard voor de militieplicht.

⁶⁹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

Er waren meer gevallen waarin Van den Berg en Wijmer handelden in illegale goederen en mensen aanzette tot illegale activiteiten. Pijl en Tuijp werden genoemd als personen die goederen van hen hadden afgenomen maar er was meer gaande.

Ook in december 1941 spraken Van den Berg en Wijmer de “sleeper en loondorscher” Hendrikus Visser (*20-9-1893 Avereest) aan voor een ruil van benzine voor fietsbanden. Ze stalen echter een vat met 160-170 liter benzine van zijn erf.⁷²

Omdat ook dekens onder de distributiewet vielen, benaderden Van den Berg en Wijmer handelaar Antonius Gerhard Scholte (*17-2-1915 Avereest, †7-3-2012 Dedemsvaart) in Dedemsvaart die een tiental dekens beschikbaar had. Onder dreiging van beschuldigen van illegale handel zette ze hem onder druk om 148 stuks aan hen te verkopen en informatie over verdachten te verschaffen.⁷³

Een van de verdachten, Jan Lucas Wieten (*4-6-1910 Avereest, †29-7-1964), nam na overleg met de burgemeester van Avereest telefonisch contact op met de politie van Kampen en hij noteerde de gespreksinhoud als volgt: “De door U genoemde personen van den Berg en Weijmer [sic] werken met de Kamper politie samen in verband met de bepalingen van allerlei distributie-aangelegenheden. Het kan uitkomen dat deze mensen op Maandag den 22 December 1941 in gezelschap van den Hoofdagent-rechercheur Pijl en den agent Thuip [sic] in Dedemsvaart zijn geweest. Bij eenig ingrijpen moeten zij zich eerst bij den Burgemeester melden. Het is inderdaad waar dat Weijmer en van den Berg verschillende zaken aanbrengen bij de Kamper politie. Zij hebben bij eenig resultaat zooveel procent loon. Dit is door den Haag goedgevonden.”⁷⁴

Deze methode kreeg echter niet ieders goedkeuring. Zo schreef de chefveldwachter H. Timmer van de Gemeente-politie Doornspijk op 6 februari 1942 aan zijn burgemeester: “Het is mij bekend, dat de Kamper Politie, den laatsten tijd veel succes heeft geboekt met het opsporen van smokkelaffaires. Het is mij echter ook bekend, dat sommige methodes, die daarbij gevolgd worden, niet steeds de instemming van alle politiemensen kunnen verwerven en zeer zeker Uw instemming niet zouden kunnen hebben.”⁷⁵

Ook de Marechaussee kende geruchten van soortgelijke zaken in Hengelo en Deventer en schreef op 6 februari 1942 dat “De manier, waarop bedoelde feiten, al of niet met voorkennis en instemming van de politie te Kampen, zijn gepleegd en ontdekt, verdient m.i. geen aanmoediging en is algemeen te laken” en “Vermoedelijk kan hier zelfs van [...] verduistering of diefstal van het in beslag genomen vleesch [...] alsmede het opzettelijk uitlokken van strafbare feiten [...] worden gesproken”.⁷⁶

⁷² NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

De politie van Kampen bleek inderdaad een band met de heren Van den Berg en Wijmer te hebben. Commissaris van Politie van Kampen Wuyster lichtte op 14 januari 1942 zijn burgemeester Oldenhof in en schreef onder andere: “Zooals U.E.A. wellicht bekend is, zijn Gerhardus van den Berg en Dirk Jan Wijmer beiden bekende smokkelaars en alzo goed bekend onder de personen in de zwarte handel. Deze beide personen boden eenige maanden geleden mij hun diensten aan. Zij deelden mij mede, in contact te staan met vooraanstaande personen uit den zwarten handel en daardoor op de hoogte zijn met vele gepleegde en nog te plegen distributiewetovertradingen, prijsopdrijvingen, frauduleuse slachtingen, enz. Ik heb toen gemeend van deze diensten gebruik te moeten maken. Indien aan van den Berg en Wijmer strafbare feiten ter oore kwamen, brachten ze deze te mijner kennis. Door mijn politieambtenaren werden deze zaken dan in samenwerking met de plaatselijke politie verder onderzocht.”

“Hierbij moge ik echter opmerken, dat uitgebreide smokkelzaken niet aan het licht komen als men stil aan het bureau blijft afwachten. Dat goederen, bestemd voor de zwarte handel ter waarde van eenige tienduizenden guldens in Enschede, Hengelo en Deventer, in samenwerking met de plaatselijke politie aldaar zijn achterhaald, is ook te danken geweest aan "tips" van Van den Berg en Wijmer”.

Maar Wuyster erkende dat Van den Berg en Wijmer mogelijk “ver buiten hun boekje zijn gegaan” en “Voorlopig ben ik echter niet meer van plan met hen samen te werken”.⁷⁷ Vanuit de politie van Kampen werden Pijl en Tuijp blijkbaar ingezet als begeleiders van Van den Berg en Wijmer.

Politie-klerk Hendrik (Henk) Brunt (*02-06-1921 Haarlem †19-03-1945 Rathenau, Duitsland) was beperkt bij de affaire betrokken. Zijn naam komt voor in een brief dat hij op 19 januari 1942 zonder toestemming van de commissaris met Van den Berg meegegaan is naar Dedemsvaart⁷⁸. Hij zal zich niet ideologisch verwant hebben gevoeld met de andere vier betrokkenen. Op 12 juni 1944 werd hij door de SD gearresteerd wegens verzetsactiviteiten en kwam via de concentratiekampen Vught en Oranienburg⁷⁹ in Rathenau terecht waar hij door uitputting op 19 maart 1945 overleed⁸⁰. Hij werd op 12 juni 1948 herbegraven in IJsselmuiden⁸¹.

Deze samenvatting kan onmogelijk een volledig en perfect beeld geven van de affaire. Het is een dik dossier, in het Nationaal Archief en het Stadsarchief Kampen, met veel processen-verbaal die een apart onderzoek waard zijn.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 387

⁷⁹ Concentratiekamp Oranienburg wordt genoemd op een in 2004 toegevoegde achterplaat van de plaquette in het politiebureau te Hengelo. Kamp Oranienburg werd echter al in 1934 gesloten, mogelijk wordt het nabijgelegen kamp Sachsenhausen bedoeld. (TracesOfWar.com)

⁸⁰ Nationaal 4 en 5 Mei Comité, database Oorlogsmonumenten, plaquette politiebureau Hengelo.

⁸¹ Website Oorlogsgravenstichting, Slachtofferregister.

6.4 ONTSLAGEN EN VERTREK

Bovenstaand verhaal geeft de indruk dat het initiatief bij Van den Berg en Wijmer lag, de Marechaussee legde dat meer bij Pijl en Tuijp.

De majoor H.D.J. Ellens (Hendrik Daniël Johannes Ellens *23-11-1897 Rotterdam, †12-11-1942 Zwolle ⁸²), commandant van de VIIe divisie Marechaussee te Zwolle, deed onderzoek naar de kwestie en schreef op 17 februari 1942: "...dossier aan te bieden, waarin de handelingen van de agenten van politie PIJL en TUIP als uitlokkers van strafbare feiten beschreven worden, alsmede die van hun handlangers WIJMER en van den BERG. Allen te Kampen woonachtig. In 57 punten zijn hun kwaadaardige, misleidende en strafbare handelingen uiteengezet. Het is een groote schande, dat de beide agenten van politie op een dergelijke wijze handelen. Wellicht is de in uitzicht gestelde belooning hieraan niet vreemd. Zij gaven zich overal uit als rechercheurs. Waaruit hun bevoegdheid blijkt is mij een groot raadsel. Hoe het mogelijk is, dat ze dergelijke handelingen buiten de stad KAMPEN steeds verrichten, terwijl hun dienst in de gemeenten KAMPEN ligt, is tweede vraagpunt. Bij mij rijst de vraag, hoe de politie te Kampen in dien tijd werd beheerd. Uit alles blijkt een zeldzame geraffineerdheid. Naar men mij mededeelde deden beide agenten destijds ook onderzoeken voor de Sicherheitspolizei en leiden hieruit misschien af, dat hun bevoegdheden onbeperkt zijn en blijven. Ook Wijmer en van den Berg schijnen lid der N.S.B. te zijn." ⁸³

Als lid van de illegale Ordedienst liet majoor Ellens het vervolgens niet na om niet alleen te wijzen op reputatieschade van de politie maar ook van de NSB, vermoedelijk om vervolging aan te moedigen. ⁸⁴

Op 5 februari 1942 werd burgemeester Oldenhof door de Duitse bezetter afgezet en pas per 18 mei 1942 opgevolgd door de NSB-er Jhr. Ir. Edward Floris Sandberg (*10-8-1898 Pretoria Zuid-Afrika, 5 juni 1988 Schiedam)⁸⁵. Het was derhalve de wethouder en waarnemend burgemeester Coenraad van den Noort (*21-11-1893 Kampen, 25-12-1947 Kampen)⁸⁶ die Pijl en Tuijp op 11 mei 1942 schorste op verdenking van verduistering van in beslag genomen goederen⁸⁷. Kapenga claimde daarin een rol omdat "in overleg met mij door hem was bewerkstelligd, dat de Rijks-recherche tegen deze "heeren" een onderzoek inzake gepleegde strafbare feiten had ingesteld"⁸⁸.

⁸² Hendrik Daniël Johannes Ellens trad op 14-4-1935 in dienst bij de Koninklijke Marechaussee. Op 15 mei 1942 ontslagen en met rang kapitein KMar, ten tijde van de capitulatie, als krijgsgevangene afgevoerd naar Oflag IIIB Nürnberg. Daar werd hij ziek, keerde in juli terug en overleed vier maanden later. (bron: Henk Westland)

⁸³ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ NL-WpDStvA, 5919, De noodgemeenteraad van Kampen, 1945-1946.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

⁸⁸ NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

In een opmerkelijke brief van 18 mei 1942 uitte Pijl naar de burgemeester zijn vermoedens dat de door hem opgehangen portretten van Adolf Hitler en Benito Mussolini door Kapenga van de muur waren genomen en “in een verborgen hoekje gezet”⁸⁹.

De nieuw aangetreden burgemeester Sandberg probeerde om de schorsingen van zijn “kameraden” ongedaan te maken⁹⁰. Maar op 25 juli 1942 werd Pijl “niet eervol ontslagen” wegens het plegen van strafbare handelingen⁹¹.

Op 21 juli had de Gevolmachtigde voor de Reorganisatie van de Nederlandse Politie laten weten dat zowel Pijl als Tuijp dienden te worden ontslagen. Brunt had geen strafbare handelingen gepleegd maar het was niet gewenst dat hij in Kampen bleef zodat hij per 16 september 1942 werd overgeplaatst naar Hengelo waar Wuyster inmiddels commissaris was.⁹² Wijmer en Van den Berg zijn in februari 1942 door de politie van Almelo gearresteerd wegens zwarthandel⁹³.

Pijl ging tegen zijn ontslag in beroep bij de Raad van Beroep te Arnhem en later de Centrale Raad van Beroep te Utrecht. Zijn beroep werd verworpen en op 20 mei 1943 volgde formeel ontslag.⁹⁴ Tuijp voerde aan dat zijn ontslag niet de instemming zou hebben van de Duitse bezetter waarna burgemeester Sandberg per brief informeerde bij Major R. Nitsche, Verbindungsoffizier des Behehlshabers der Ordnungspolizei zum Generalstaatsanwalt in Arnhem⁹⁵. Een antwoord is helaas niet bekend.

Door het Gerechtshof te Arnhem werd Pijl veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf die hij uitzat in een gevangenis bij Veenhuizen⁹⁶. Vermoedelijk zat hij in het Huis van Bewaring in Arnhem in voorarrest.

De veroordeling vanwege “diefstal meermalen gepleegd” vond op 10 december 1942 plaats en op 16 december werd hij vastgezet in het Eerste Gesticht⁹⁷ te Veenhuizen. Omdat hij vanaf 11 juni in voorarrest had gezeten werd hij op 16 juni 1943 ontslagen.⁹⁸

De veroordeling van Pijl was blijkbaar voor de NSB reden hem op 13 november 1943 af te voeren als lid hetgeen ook het Rechtsfront deed. Zijn vrouw werd al in juli 1942 afgevoerd als lid van de NSB, NVD en NSVO.⁹⁹

In een brief van 16 juli 1943 schreef Verboom, Chef Onderzoeksdienst Gewest-II-ATL NSB: “Hij was bij zijn collega's alsook bij het publiek, om zijn arrogant optreden, niet erg bemind”. Toch was hij positief in zijn eindoordeel: “Ik moet zeggen, dat Pijl, gedurende zijn

⁸⁹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, brief Douwe Pijl.

⁹⁰ NL-WpDStvA, 5921, Dagboek Pieter Kapenga.

⁹¹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

⁹² NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 5715

⁹³ NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 387

⁹⁴ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

⁹⁵ NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 5715

⁹⁶ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

⁹⁷ Het Eerste Gesticht is gesloopt, op de locatie is tegenwoordig de Penitentiaire Inrichting Norgerhaven gevestigd.

⁹⁸ NL-AsnDA, Archief van het eerste gesticht te Veenhuizen, inv.nr. 546, inschrijfnummer 9843

⁹⁹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

lidmaatschap der N.S.B. zich als een goede Kameraad heeft gedragen en het speet wel de meesten van ons, dat PIJL met den Strafrechter in aanraking kwam, want wij hebben een goeden steun aan hem gehad, dit moet met nadruk gezegd worden." ¹⁰⁰

De rubriek 'Vestiging en Vertrek' in Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant van 11 september 1942 vermeldde kort dat "D. Pijl en gezin" verhuist naar Den Haag. Een eenvoudige mededeling maar in werkelijkheid gingen alleen zijn vrouw en twee kinderen naar de hofstad en zat Pijl gevangen. De oudste dochter ging kort daarna, op 26 of 27 oktober 1942, intern wonen op de Reichsschule für Mädchen¹⁰¹. Ze was toen 13 jaar.

Deze school was op 1 september 1942 opgericht in het voormalige klooster St. Elizabeth te Heythuysen. Als een van de Nationalpolitische Erziehungsanstalten (Nationaal Politieke Onderwijsinstellingen) leidde het ongeveer 650 arische kinderen, waarvan 1/3 uit Nederland en 2/3 uit het Duitse Rijk, op tot toekomstige nazi-elite. ¹⁰²

Op 4 september 1944, de dag voor Dolle Dinsdag, verliet ze de school¹⁰³ en kort na 19 september 1944 verhuisde de school naar Reichenau bij Konstanz (D.)¹⁰⁴.

Ze had een prettige tijd op de Reichsschule omdat ze niet gepest en bedreigd werd zoals thuis omdat haar vader NSB-er was en haar moeder Duits. Na haar vertrek uit Heythuysen heeft ze enige tijd thuis gewoond maar vanwege het pesten ging de 15-jarige alleen naar Reichenau. ¹⁰⁵

Het Rechtsfront vroeg in haar blad van 15 maart 1943 wat het nieuwe adres van haar lid D. Pijl was. Pijl werd in juni 1943 in vrijheid gesteld en kon uiteraard niet meer als marechaussee of politie-agent gaan werken.

¹⁰⁰ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764, Personeelskaart vermoed. uit Hoofdkwartier NSB, brief Chef Onderzoeksdienst Gew-II-ATL.

¹⁰¹ Vriendelijke mededeling Roel Rijks d.d. 23-10-2012.

¹⁰² NL-WpDStvA, 5920, Dissertatie „Wir sollten intelligente Mütter werden“.

¹⁰³ Vriendelijke mededeling Roel Rijks d.d. 23-10-2012.

¹⁰⁴ NL-WpDStvA, 5920, Dissertatie „Wir sollten intelligente Mütter werden“.

¹⁰⁵ NL-WpDStvA, 8153, 'Het verhaal dat Ank mij vertelde' door dochter D.

7. Boekhouder in Rusland

Er zijn weinig bronnen over het leven van Pijl na zijn gevangenisstraf en tot de bevrijding. De informatie komt uit zijn naoorlogse verklaring aan de FSS en enkele andere documenten.

Op 15 juli 1943 ging Pijl met zijn vrouw en jongste dochter wonen in Musselkanaal (Gr.). Pijl werd boekhouder bij aannemer H.E. Kempers (*24-05-1909 Emmen) in Emmen. Deze firma stuurde hem naar Duitsland om vijf tot zes weken de loonadministratie te verzorgen voor een Arbeitslager in Berlijn. Daarna ging hij naar het Oostfront in "Rusland"¹⁰⁶ waar sinds 22 juni 1941 Duitse troepen een offensief "Operatie Barbarossa" tegen de Sovjet-Unie voerden dat pas in de zomer van 1944 gekeerd zou worden.¹⁰⁷

Een Duitse soldaat kijkt uit over een besneeuwde vlakte in Rusland.

Zijn eerste standplaats was het zwaarbevochten "Kief" (Kyiv, Oekraïne) waar hij ging werken voor de firma Piet Smit. Hij ontving echter geen loon en toen hij naar "Rowlo" (Rowno/Rivne, Oekraïne?) moest reizen, vervalste hij zijn fahrschein (reisbewijs) om naar Nederland te gaan.

In oktober 1943 bleef Pijl enkele weken thuis en ging wederom naar een kamp in "Rusland" voor hetzelfde werk bij de bouw van barakken en het uitvoeren van weg reparaties. Hij verbleef ook

kort in "Rowlo" maar moest in december 1943 naar Berlijn waar het hem zou zijn gelukt om zich geestelijk te laten afkeuren voor werk in het buitenland. Pijl schreef daarover: "ik kon toen begin December weer naar Nederland terugkeren, zoodat ik practisch den geheelen tijd dat ik daar was, heb gereisd."¹⁰⁸

¹⁰⁶ Rusland is tussen aanhalingstekens geplaatst omdat hiermee destijds meerdere landen binnen de Sovjet-Unie werden bedoeld.

¹⁰⁷ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹⁰⁸ Ibidem, proces-verbaal D. Pijl.

Na zijn thuiskomst verhuisde het gezin op 24 januari 1944 naar Zwolle. Pijl verkocht zijn huis in Kampen en kocht een huis aan de Bloemendalstraat 3 waar de bekende opperrabbijn Hirsch had gewoond, die op 1 augustus 1941 een natuurlijke dood was gestorven.¹⁰⁹ De woning was door de Duitse bezetter (Niederländische Grundstücksverwaltung) onteigend van de erfgenamen en per 15 maart voor 5.500 gulden verkocht aan Pijl.¹¹⁰

Tot maart 1944 bleef hij werkloos waarna hij wederom boekhouder werd bij de firma Kempers. Nu ging hij naar Wesel (D.) waar hij administratief werk deed voor de bouw van barakken en fortificaties.¹¹¹

Om alsnog het loon te ontvangen voor zijn werk in de periode juli tot december 1943 stelde hij op 2 juli 1944 een loonvordering te hebben op de Nederlandsche Oost Bouw N.V.¹¹² te Den Haag. Uit die correspondentie blijkt dat de werkzaamheden plaatsvonden in opdracht van de "Bauleitung der Waffen S.S. - und Polizei te Kiew". Nederlandsche Oost Bouw gaf aan dat pas uitbetaald kon worden als de gegevens via Berlijn uit "Rusland" waren ontvangen. Ze verwezen hem naar de firma die hem uitzond.¹¹³

Vervolgens werd Pijl, vanaf 31 mei 1944, Wachmann (bewaker) bij het Schutzkommando van Organisation Todt (OT)¹¹⁴. De OT was de Duitse organisatie voor de bouw van bunkers e.d. Het betrof formeel een functie voor 72 uur per week met een loon van 204 Rijksmark. Hij bewaakte diverse gebouwen en barakken van de OT op diverse plaatsen in Duitsland. Zo zou hij tot september 1944 in Koningsberg (heden Kaliningrad, Rusland) hebben gewerkt. Ook zou hij het Horst-

De Brandenburger Tör in de Duitse hoofdstad Berlijn.

Wessel-Haus (heden Karl-Liebknecht-Haus) in Berlijn hebben bewaakt, maar ook objecten bij

¹⁰⁹ Ibidem en Historici.nl Hirsch, Samuel Juda (1872-1941).

¹¹⁰ NL-HaNA, 2.09.16, inv.nr. 536.8 laufnr. 7645

¹¹¹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764 en Historici.nl Hirsch, Samuel Juda (1872-1941).

¹¹² Een dochteronderneming van de Nederlandsche Oost Compagnie die Nederlandse economische belangen in en kolonisatie van de Duitse veroverde gebieden moest dienen. (Bergwerff, 2010).

¹¹³ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹¹⁴ Ibidem.

de plaats Ernsen in de Westwall nabij de grens met Luxemburg. En de laatste vier maanden bewaakte hij Zuid-Afrikaanse krijgsgevangenen op het vliegveld van Frankfurt am Main.¹¹⁵

Het was niet ongebruikelijk dat Nederlandse SS-ers na terugkeer uit “Rusland” voorwendde dat ze niet gevochten hadden maar bijvoorbeeld bouwwerkzaamheden hadden uitgevoerd¹¹⁶. Wat Pijl betreft is dit onwaarschijnlijk gezien zijn leeftijd (44 jaar) en de, weliswaar oppervlakkige, correspondentie met Nederlandsche Oost Bouw N.V.

Uit onderzoek direct na de oorlog is er ook geen bewijs voor gevonden en in de Staatscourant werd zijn naam niet gepubliceerd vanwege het verlies van het Nederlanderschap door vreemde krijgsdienst. Derhalve moet aangenomen worden dat de verklaring van Pijl grotendeels op waarheid berust.

Toen de val van het Duitse Rijk en de bevrijding naderde wilde Pijl bij zijn gezin zijn en keerde half maart 1945 terug naar Zwolle waar hij op 1 april aankwam¹¹⁷. Nadat de Reichsschule für Mädchen in 1945 ook in Reichenau sloot, was zijn oudste dochter bij Frankfurt naar hem op zoek gegaan en samen reisden ze terug naar Nederland¹¹⁸.

¹¹⁵ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹¹⁶ Vriendelijke mededeling Edwin Meinsma d.d. 4-11-2012.

¹¹⁷ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹¹⁸ NL-WpDStvA, 8153, ‘Het verhaal dat Ank mij vertelde’ door dochter D.

8. Bevrijding en internering

8.1 BEVRIJDING

Canadese troepen bevrijdden Zwolle op 14 april 1945 en drie dagen later werden Pijl, zijn vrouw en hun twee dochters geïnterneerd door de lokale eenheid van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS). De twee dochters werden bij pleeggezinnen ondergebracht en de beide ouders werden in kampen opgesloten ¹¹⁹.

Op 6 mei werd Pijl overgedragen aan het 17 Canadian Field Security Section (17 Cdn. FSS) te Utrecht voor onderzoek. Dat betekende niet dat hij daarvoor meteen naar een ander kamp werd overgeplaatst. ¹²⁰

Omstreeks juli 1945 werd Pijl ernstig mishandeld, waarvoor hij twee zware operaties moest ondergaan. Zeer waarschijnlijk vond deze mishandeling plaats in Kamp Oexerhof, een landgoed ten zuiden van Deventer¹²¹. De bewarings- en interneringskampen vielen vanaf najaar 1945 onder het Directoraat Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging (DGBR) van het Ministerie van Justitie en de omstandigheden in de kampen verbeterden geleidelijk.

Pas op 1 augustus 1945 werd hij overgeplaatst naar het kamp Fort "Blauw Capelle"¹²² bij Utrecht in welke plaats de FSS was gevestigd. De verhoren door de FSS vonden plaats op 9, 10 en 15 september en het "Interrogation report" werd gedateerd op 17 september. De FSS zag vanuit militair oogpunt geen reden hem vast te houden of te vervolgen. Op 12 december werd hij naar het kamp in de Van Heutsz-kazerne in Kampen overgeplaatst. Het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) liet op 28 februari 1946 weten dat "gedetineerde voor mijn dienst van geen belang" was. ¹²³

Gedurende de jaren dat Pijl in de kampen verbleef, schreef zijn zus Baukje van der Land-Pijl (*11-4-1904 Goutum, †6-10-1999 Leeuwarden) enkele brieven aan de Politieke Recherche Afdeling (PRA) om voor zijn zaak te pleiten of te informeren naar zijn verblijfplaats.

De Van Heutsz-kazerne in Kampen

¹¹⁹ NL-WpDStvA, 8153, 'Het verhaal dat Ank mij vertelde' door dochter D.

¹²⁰ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Fort Blauwkapel, ten noordoosten van Utrecht, onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

¹²³ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

In een brief van 31 juli 1946 schreef de Commissaris van Politie tevens Hoofd van de PRA District Zwolle dat Pijl op dat moment in het bewaringskamp Harskamp verbleef. Maar in een brief van 5 september 1946 schreef Pijl dat hij de week ervoor bijna naar kamp Harskamp was overgeplaatst maar dat het wegens ziekte niet door was gegaan.¹²⁴

In dezelfde brief vroeg hij om het onderzoek door de PRA District Zwolle te laten uitvoeren en niet door de PRA District Kampen omdat deze laatste niet onbevooroordeeld zou zijn. Hij noemde zijn voormalige collega Kapenga die hem als medewerker van de PRA verhoorde. Volgens Pijl zou Kapenga hetzelfde ten laste moeten worden gelegd als hemzelf. Een nogal boude uitspraak aangezien Kapenga de concentratiekampen Vught en Dachau overleefde! Verder verklaarde hij "ik wist wel joden en onderduikers zitten doch heb dezen nimmer verraden" en daar werd ook geen bewijs voor gevonden. En bood hij inlichtingen aan over Van den Berg en Wijmer, de medeplegers van verduistering.¹²⁵

Op een onbekende datum, maar voor 8 september 1946, werd hij overgebracht naar Kamp Wezep¹²⁶, een door de Duitse bezetter gebouwd legerkamp dat later de Prinses Margriet Kazerne zou worden¹²⁷. In november 1945 waren daar 1.346 mannen en 786 vrouwen geïnterneerd¹²⁸.

¹²⁴ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Legerplaats.nl, Prinses Margriet Kazerne Wezep.

¹²⁸ NL-WpDStvA, 328, Fout en niet Goed. (Groen, 2009).

8.2 KAMP VUGHT

Tijdens de oorlog was Kamp Vught gebouwd als Duits concentratiekamp ‘Konzentrationslager Herzogenbusch’. Onder andere Pijl’s politie-collega’s Kapenga (weigerde Joden op te halen) en Brunt (verzetsactiviteiten) hebben er gevangen gezeten. Na de bevrijding van Zuid-Nederland werden er, van november 1944 tot 15 januari 1949, politieke delinquenten, veelal SS-ers, gevangen gehouden¹²⁹. In november 1945 waren er 10.255 geïnterneerden ondergebracht¹³⁰. Vanuit het Bewarings- en Interneeringskamp te Wezep werd Pijl op 18 maart 1947 overgebracht naar het Bewarings- en Verblijfkamp Vught¹³¹. In Kamp Vught werd Pijl direct opgenomen in het noodziekenhuis dat toen onder leiding stond van kamparts M.G. Schiphorst¹³².

Pater Jan van Kilsdonk S.J. (*19-3-1917 Zeeland NB., †1-7-2008 Amsterdam) was aalmoezenier in het kamp en had de officiële titel ‘voorzitter der Commissie voor Geestelijke en Sociale Zorg in Kamp Vught’ gekregen¹³³. Volgens hem werd het ziekenhuis door geïnterneerde artsen geleid. “Vanaf de eerste dag der bevrijding zijn de meeste politieke delinquenten in kampen en gevangenissen opgesloten en behandeld op een wijze die hier en daar elk begrip te boven gaat en die deed denken aan de ergste terreur en vervolging welke in de bezettingsjaren door de Duitsers werden toegepast.” getuigde van wraak en vergelding terwijl hij over zichzelf schreef: “Ik heb nooit één woord tegen hen gezegd als schuldigen. [...] Nooit is iemand uit zijn schuld naar boven gekomen door hem te beschuldigen.”¹³⁴

De kamparts was er tegen maar op gezag van de PRA werd Pijl, onder begeleiding van een verpleegster, meerdere malen per ambulance voor verhoren naar Nijmegen gereden. Mr. H.P. Beets, President van het Tribunaal voor het Arrondissement Arnhem te Nijmegen, schreef op 10 juli 1947 aan de kampcommandant dat hem dit verbaasde en de ritten zullen toen beëindigd zijn.¹³⁵

De museumbarak van het Nationaal Monument Kamp Vught.

¹²⁹ NL-WpDStvA, 1336, Niet verbeterd, maar verbitterd. (Van den Eijnde, 2009).

¹³⁰ NL-WpDStvA, 328, Fout en niet Goed. (Groen, 2009).

¹³¹ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹³² Was hij de huisarts M.G. Schiphorst (1907-1985) te Willemstad (N.B.) toen op 30-5-1940 een schip met Belgische krijgsgevangenen op een mijn voer?

¹³³ Hierna zou hij godsdienstleraar en studentenpastor in Amsterdam worden. (diverse websites)

¹³⁴ NL-WpDStvA, 6742, Jan van Kilsdonk, portret van een hartstochtelijk pastor. (Begheyn 2008).

¹³⁵ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

De gezondheid van Pijl baarde ook Van Kilsdonk zorgen. Hij schreef in een brief van 2 augustus 1947 aan de President van het Tribunaal onder andere: "Naar een mededeling van den chef-kamparts is hij al 25 maanden ernstig ziek. Bij zijn ontslag, hetgeen zeer gewenscht geacht wordt, dient hij in een ziekenhuis te worden opgenomen. Direct levensgevaar of hopeloosheid van de situatie wordt door den kamparts niet aanwezig geacht." en "... dat een langer vasthouden van Douwe Pijl -indien hij geen ernstig crimineel geval vormt- niet verantwoord is.", "...mogen wij U wel verzoeken de interesse van den Procureur-Fiscaal op te wekken en dezen de voorlopige invrijheidstelling van Douwe Pijl te vragen." ¹³⁶

De President van het Tribunaal ging op dit verzoek in en adviseerde op 6 augustus de Procureur-Fiscaal Mr. G. Fikkert bij het Bijzonder Gerechtshof om Pijl voorlopig in vrijheid te stellen. Het verzoek kwam terug met linksonder een stempel met een standaardtekst: "Concludeert tot afwijzing van het verzoek tot invrijheidstelling, Arnhem, 11 Augustus 1947". ¹³⁷

Een dag eerder was Douwe Pijl op 48-jarige leeftijd in de ziekenbarak van Kamp Vught overleden. ¹³⁸ Kamparts P. Woortman tekende op 11 augustus 1947 de Akte van Overlijden met als adres "Kamp Vught"¹³⁹. Als doodsoorzaak werd "Carcinoma coli" genoteerd, de term voor dikkedarmkanker.

Pijl werd op een onbekende datum in graf B-3-46 begraven op de begraafplaats van het kamp¹⁴⁰. Of er nabestaanden bij aanwezig waren (zijn ouders leefden nog) is niet bekend maar dat lijkt onwaarschijnlijk. Wel is het waarschijnlijk dat zijn nabestaanden het graf later bezocht hebben.

¹³⁶ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Douwe Pijl, grafkruis e.v.a.

¹³⁹ Brabants Historisch Centrum (BHIC), Gemeentebestuur Vught, nummer toegang 5131, Overlijdensverklaringen, inventarisnummer 1202, akte 197.

¹⁴⁰ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, Vergunningen tot opgraving, inv.nr. 1292, Rapport van Overbrenging.

8.3 BERECHTING

Het overlijden van Pijl was geen reden om het onderzoek en proces tegen hem te beëindigen. Zijn gezuiverde collega's van de gemeentepolitie Kampen deden onderzoek en rapporteerden op 24 april 1947: "Hij heeft verschillende zaken eigenmachtig doorgegeven aan de SD, waardoor onderscheidene personen, wonende te Kampen, IJsselmuiden en Genemuiden in Duitse gevangenschap zijn geraakt, waarvan meerdere 6 tot 10 maanden in Duitse gevangenissen en concentratiekampen hebben doorgebracht. Dit betrof drie predikanten te Kampen, een arts te Genemuiden, negen burgers te IJsselmuiden en zes burgers te Kampen. Nadat hij een jaar gevangenisstraf had ondergaan, heeft hij in Rusland nog vrijwillig gewerkt als boekhouder bij een Nederlandsche aannemer, die voor de Moffen werken achter het front uitvoerde. In Nederland heeft hij o.a. te Wezep als opzichter voor de O.T. gewerkt.¹⁴¹ ¹⁴²

Oldenhof, de in zijn functie herstelde burgemeester van Kampen, gaf in een brief van 4 november 1947 aan het Ministerie van Justitie, afd. Zuivering een opsomming waar Pijl van werd verdacht waarbij "over het algemeen kan gezegd worden dat Douwe deze ten laste gelegde feiten toegaf, alhoewel hij er soms wel een draai aan trachtte te geven":

- lid NSB,
- lid Rechtsfront,
- gewerkt voor Centrale Inlichtingendienst en Algemeen Toezicht Leden der NSB¹⁴³,
- gewerkt voor de Sicherheitsdienst,
- arrestatie van verschillende personen voor de Duitsers,
- pro-Duits,
- omgang met Duitsers van de Hafenuberwachungsstelle,
- verraad. ¹⁴⁴

In de dagvaarding werd 'verraad' uitgebreider omschreven als "onderzoek naar verspreiding een of meer anti-Duitse geschriften door 10 personen en overgegeven aan SD" en "als Nederlander vrijwillig bij de mogendheid Duitsland is getreden in publieken dienst". ¹⁴⁵

Net zo belangrijk is dat enige medewerking aan de Jodenvervolging¹⁴⁶ niet werd genoemd en dat het plaatsen van zijn dochter op de Reichsschule für Mädchen onbekend was of hem niet werd aangerekend. Ook de strafzaak als politieagent te Kampen werd, terecht omdat hij

¹⁴¹ Dit laatste wordt nergens bevestigd en mogelijk wordt Wesel (D.) bedoeld.

¹⁴² NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

¹⁴³ Algemeen Toezicht Leden is een latere naam voor de Centrale Inlichtingendienst van de NSB.

¹⁴⁴ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

¹⁴⁵ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹⁴⁶ Jodenvervolging was in de eerste jaren na de bezetting nauwelijks een punt van aandacht. (NL-WpDStvA, 1324, Wij weten niets van hun lot, Van der Boom 2012).

hiervoor al was veroordeeld, niet meegewogen.

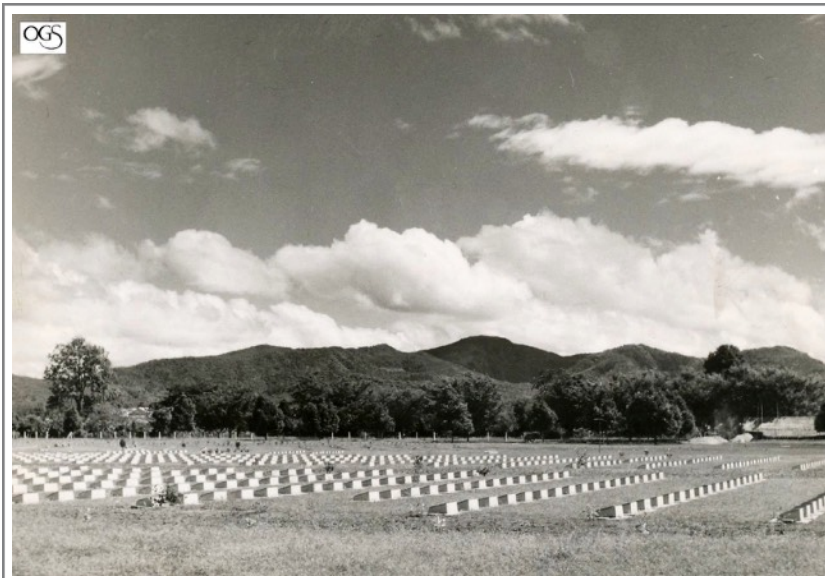
Pijl ontkende in dienst te zijn geweest van de SD of Gestapo maar wel voor de SD gewerkt te hebben. Een getuige gaf aan dat afschriften van rapporten aan de SD bij de gemeentepolitie Kampen hadden moeten worden ingeleverd maar dat dit nooit was gebeurd.¹⁴⁷

Nadat de tribunalen voor bijzondere rechtspleging op 1 juni 1948 waren opgeheven, werden deze zaken feitelijk door een kantonrechter behandeld.

Het kantongerecht vonniste op 1 oktober 1948 maar deze uitspraak kreeg van de zogenoemde "Hooge Autoriteit" (tribunaal) op 31 januari 1949 geen fiat omdat het "niet bevat terzake doende inhoud van de bewijsmiddelen, waarop de bewezenverklaring steunt". Het Tribunaal voor het Arrondissement Zwolle vernietigde dat eerste vonnis en deed uitspraak op 27 mei 1949. De beschuldigingen werden bewezen verklaard en Pijl werd schuldig bevonden. De sanctie was dat een derde deel van de nalatenschap verbeurd werd verklaard. Die nalatenschap zou tot twee maanden na het verbeuren van het bedrag beheerd worden.¹⁴⁸

Het Nederlands Beheerinstituut (NBI) beheerde de financiële zaken van deze politieke delinquent vanaf zijn internering. Zij moest ook gaan vaststellen hoe groot de nalatenschap was maar wilde wachten tot duidelijk was hoe groot zijn deel in de nalatenschap van zijn jongste broer Libbe was.¹⁴⁹

Sergeant der Artillerie KNIL Libbe Pijl (*20-8-1912 Teerns) was slechts 31 jaar oud toen hij, na een ziekbed van een half jaar, op 13 december 1943 om 9.45 uur aan bloedvergiftiging overleed.

Hij stierf in het krijgsgevangenenkamp Aunganaung¹⁵⁰ in Birma (heden Myanmar) en werd daar begraven.

Het kamp was een van de kampen voor de aanleg van de Birma-spoorlijn waarbij de Japanse bezetter inlandse arbeiders en Westerse krijgsgevangenen gedwongen inzette.¹⁵¹

Een historische foto van het Ereveld Thanbyuzayat in Birma.

¹⁴⁷ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ NL-HaNA, Ned. Beheersinstituut / Beheersdossiers, 2.09.16, inv.nr. 155672.

¹⁵⁰ Ook 'Birma 105 km' genoemd omdat het kamp 105 km van het beginpunt in Thanbyuzayat lag.

¹⁵¹ NL-HaNA, Ministerie van Binnenlandse Zaken: Stichting Administratie Indische Pensioenen (SAIP), Stamboekgegevens KNIL-militairen, met Japanse Interneringskaarten, 1942-1996, nummer toegang: 2.10.50.03, inventarisnummer: 446.

Per 16 september 1936 was Libbe naar Nederlands-Indië (heden Indonesië) gegaan¹⁵². Hij diende bij de kustartillerie in Soerabaja toen hij daar op 11 maart 1942 krijgsgevangen werd gemaakt door de Japanse bezetter¹⁵³.

Het vermogen van Douwe Pijl werd per 1 januari 1947 vastgesteld op 11.717,49 gulden. Zijn grootste bezittingen waren een huis en het meubilair dat getaxeerd werd op respectievelijk 10.000 (gekocht voor 5.500) en 7.000 gulden. Een nalatenschap van Libbe kwam er niet in voor.

Een derde deel van Pijl's nalatenschap werd later vastgesteld op 3.765 gulden¹⁵⁴ en door de Staat verbeurd. Ondertussen betaalde het NBI ook normale belasting en haar eigen kosten zodat in augustus 1949 een negatieve nalatenschap van 1.387,96 gulden bestond die zijn vrouw en twee kinderen ieder voor een derde deel moesten dragen.¹⁵⁵

Op 1 maart 1952 ondertekenden Christine Röttgers, de dan meerderjarige dochter Annie Irmgard en, namens de minderjarige dochter Irmgard Annie, de voogd Willem van de Riet (*19-8-1899 Leeuwarden, †16-10-1987 Leeuwarden, zwager van Christine¹⁵⁶) een verklaring waarmee ze décharge gaven aan het NBI en daarmee hun werk en bemoeienis eindigde.¹⁵⁷

¹⁵² NL-WpDStvA, 5922, Stamboom Pijl.

¹⁵³ NL-HaNA, SAIP / Pensioenen KNIL, 2.10.50.03, inv.nr. 446.

¹⁵⁴ Vergelijkbaar met 17.300 euro op prijspeil 2011. (IISG).

¹⁵⁵ NL-HaNA, Ned. Beheersinstituut / Beheersdossiers, 2.09.16, inv.nr. 155672.

¹⁵⁶ AlleFriezen.nl, Willem van de Riet trouwde op 17-08-1929 te Leeuwarden met Sophie Maria Elisabeth Röttgers, zus van Pijl's vrouw Christine..

¹⁵⁷ NL-HaNA, Ned. Beheersinstituut / Beheersdossiers, 2.09.16, inv.nr. 155672.

9. Hoe het de gezinsleden verging

Uit de persoons-informatie van Douwe's weduwe en dochters is natuurlijk geen compleet beeld te vormen over hun verdere levensloop en zeker niet het effect van de keuzes van Pijl. Op basis van het aantal verhuizingen, huwelijken en scheidingen en de leeftijd van overlijden kan voorzichtig geconcludeerd worden dat ze geen gemakkelijk leven hebben gehad.

Over het oorlogsverleden van de familie werd gezwegen. Het is bekend dat Irma werd gevraagd naar haar overleden vader en zij alleen antwoordde dat hij politieagent in Amsterdam was geweest.¹⁵⁸

9.1 WEDUWE CHRISTINE

Pijl's vrouw Christine ontving op 14 augustus 1947, vier dagen na zijn overlijden, het bericht dat hij formeel met ingang van 20 mei 1943 was ontslagen¹⁵⁹. Dit was op basis van een besluit van de burgemeester van Kampen op 25 juli 1942¹⁶⁰.

Het ontslag had haar basis in het Zuiveringsbesluit 1945 en betekende dat ontslagen ambtenaren met minder dan 15 pensioengerechtigde jaren geen recht op pensioen meer hadden. Pijl had 26 (dienstplicht in 1917) of 22 (marechaussee in 1920) pensioengerechtigde jaren en bij leven had hij geen recht op pensioen meer. Omdat Christine lid van de NSB was geweest kwam ze niet in aanmerking voor een weduwepensioen hetgeen ongetwijfeld grote financiële gevolgen heeft gehad.¹⁶¹

In de zeven jaar van 1948 tot en met 1954 woonde ze op maar liefst zes verschillende adressen in Apeldoorn en Arnhem¹⁶².

In een brief van 28 april 1949 deed Christine bij het Tribunaal beklag dat ze geen uitkering ontving en de inboedel uit Zwolle niet terugkreeg. Bovendien zou Pijl 1.200 gulden, een horloge, een ring en drie koffers hebben gehad waarvan ze alleen de koffers leeg ontving.¹⁶³

Het herenhuis, een "Jodenpand", aan de Bloemendalstraat in Zwolle was kort na de bevrijding in gebruik genomen als woning voor majoor Schouten, Hoofdverbindingsofficier van de Staf van den Prins voor Oost en Noord-Nederland, luitenant Bos en hun chauffeurs. Het huis en de inboedel waren formeel eigendom van Pijl en vielen onder het beheer van het NBI dat al op 20 september 1945 tevergeefs aan majoor Schouten vroeg om de inboedel af te staan.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Vriendelijke mededeling in 2015 door anonieme kennis van Ank en Irma Pijl.

¹⁵⁹ NL-HaNA, Justitie / Zuivering Politie, 2.09.54, inv.nr. 4757.

¹⁶⁰ NL-KpGA, Secretariearchief gemeente Kampen, 3, inv.nr. 3824

¹⁶¹ Ibidem

¹⁶² CBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Christine Röttgers.

¹⁶³ NL-HaNA, Justitie / CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 60764.

¹⁶⁴ NL-HaNA, Ned. Beheersinstituut / Beheersdossiers, 2.09.16, inv.nr. 155671.

Zelf kwam Christine na 19 maanden internering vrij¹⁶⁵, in november 1946. Ze ging op een kamer in een doorgangshuis¹⁶⁶ aan de Sophialaan 4 te Ermelo wonen¹⁶⁷. Volgens de CBG persoonskaarten¹⁶⁸ werd zij, haar man Pijl en de jongste dochter Irmgard Annie per 29 november 1946 op dat adres ingeschreven, terwijl Pijl op dat moment feitelijk in Kamp Vught verbleef. Volgens het Bevolkingsregister van Ermelo was alleen Christine vanuit Zwolle naar Ermelo verhuisd¹⁶⁹.

Van de oudste dochter Annie Irmgard worden de adresgegevens nog niet door het CBG vrijgegeven omdat ze minder dan 20 jaar geleden is overleden. Pas eind 1947 - januari 1948 zou ze in Ermelo zijn komen wonen vanuit „Katwijk”¹⁷⁰.

Als het niet om Katwijk N.B. gaat dan heeft Annie Irmgard mogelijk verbleven in het Tehuis De Schakel¹⁷¹ voor Jeugdige Politieke Delinquenten in Katwijk aan Zee (Z.H.) dat tot januari 1949 in gebruik was. De namen van haar en haar zus komen echter niet voor in het archief van De Schakel¹⁷².

Het is niet bekend hoe lang de kinderen geïnterneerd zijn geweest en waar ze verbleven als ze eerder waren vrijgelaten. Helaas is ook niet bekend waarom ze juist in Ermelo gingen wonen en waar de inkomsten uit bestonden.

Op 2 september 1948 verhuisden in ieder geval Christine, Annie Irmgard en waarschijnlijk ook Irmgard Annie naar Arnhem¹⁷³.

Christine hertrouwde na Pijl's overlijden tweemaal. Met weduwnaar Jan Herman Slakhorst (*25-8-1901 Renkum) trouwde ze op 29 juli 1952 in Arnhem. Al op 16 maart 1957 scheidden ze, in dezelfde plaats.

Haar volgende huwelijk was pas tien jaar later toen ze 67 jaar oud was en wederom in Arnhem. Op 27 oktober 1967 huwde ze weduwnaar Willem Meijer (*12-9-1890 Nieuweschans, †13-12-1967 Arnhem) die nog geen twee maanden later overleed. Hij had twee kinderen uit een eerder huwelijk die formeel haar stiefkinderen werden alhoewel ze slechts 12-15 jaren jonger waren dan Christine. ¹⁷⁴

¹⁶⁵ NL-HaNA, Nederlands Beheersinstituut (NBD): Beheersdossiers, 1945-1967, nummer toegang 2.09.16, inventarisnummer 155672.

¹⁶⁶ Onbekende inwoner Ermelo (via Peter Yska).

¹⁶⁷ Bevolkingsregister Ermelo (via Peter Yska).

¹⁶⁸ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaarten Douwe Pijl, Christine Röttgers en Annie Irmgard Pijl.

¹⁶⁹ Bevolkingsregister Ermelo (via Peter Yska)

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Lijst van Kindertehuizen op <http://cogo2.mediamatic.nl/page/2182/nl> geraadpleegd op 5-1-2014.

¹⁷² NL-HaNa, Bijzondere Jeugdzorg Zuid-Holland, 3.05.26., inv.nrs. 215, 218, 219 (mededeling niet aangetroffen d.d. 29-8-2014)

¹⁷³ Bevolkingsregister Ermelo (via Peter Yska) en CBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaarten Douwe Pijl, Christine Röttgers en Annie Irmgard Pijl.

¹⁷⁴ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Christine Röttgers.

Christine Pijl-Röttgers overleed op 19 augustus 1988 in verpleeghuis “Elderhoeve” in Arnhem op de respectabele leeftijd van 88 jaar; 41 jaar na het overlijden van haar eerste man. Ze werd op 23 augustus 1988 in besloten kring gecremeerd.¹⁷⁵

De rouwadvertentie begon met een tekst waar de lezer zich vast wel iets bij kan voorstellen:

“Rust nu maar uit, je hebt je strijd gestreden.
Je hebt het als een moedige vrouw gedaan.
Niemand weet wat je hebt geleden.
Niemand weet wat je hebt doorstaan.”

9.2 DOCHTER ANNIE

De oudste dochter Annie Irmgard (Ank) woonde in ieder geval op 12 maart 1952 (22 jaar oud) op een ander adres dan haar moeder¹⁷⁶. Zij trouwde op 9 september 1953 in Arnhem met Hendrik (Henk) Wijtenburg¹⁷⁷ (*18-2-1926 Amsterdam)¹⁷⁸ maar het huwelijk bleef kinderloos¹⁷⁹.

Ank en Henk waren sociaal actief in hun woonplaats Arnhem. Henk was trainer bij een korfbalvereniging¹⁸⁰ en werd in 1970 gedecoreerd met het (K)NKB Ereteken¹⁸¹ en in 1973 met de bronzen Broekhuijsenmedaille¹⁸². Van beroep was Henk architect¹⁸³ en onder andere werkzaam bij GAJ Architecten in Arnhem¹⁸⁴.

Ank overleed op 28 juli 2005 op 76-jarige leeftijd¹⁸⁵ en haar man Henk overleed op 10 juli 2008 op 82-jarige leeftijd, beiden in hun woonplaats Arnhem. Bij een van de crematies sprak hun dochter D. en maakte daar bekend, wat daarvoor alleen in kleine kring bekend was, dat Ank en Henk haar pleegouders waren geweest.¹⁸⁶

¹⁷⁵ Overlijdensadvertentie Christine Röttgers, onbekende krant (afbeelding in bezit).

¹⁷⁶ NL-HaNA, Ned. Beheersinstituut / Beheersdossiers, 2.09.16, inv.nr. 155672

¹⁷⁷ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Extract-persoonslijst Annie Irmgard Pijl.

¹⁷⁸ Overlijdensadvertentie Henk Wijtenburg, onbekende krant (via <http://www.online-familieberichten.nl>)

¹⁷⁹ Vriendelijke mededeling in 2015 door anonieme kennis van Ank en Irma Pijl.

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ Beknopt Historisch Overzicht Korfbal (Esther van der Heijden, 2012)

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Vriendelijke mededeling in 2015 door anonieme kennis van Ank en Irma Pijl.

¹⁸⁴ Webpagina historie GAJ architecten op <http://www.gaj.nl/historie> geraadpleegd op 4-2-2015.

¹⁸⁵ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Extract-persoonslijst Annie Irmgard Pijl.

¹⁸⁶ Vriendelijke mededeling in 2015 door anonieme kennis van Ank en Irma Pijl.

9.3 DOCHTER IRMGARD

De jongste dochter Irmgard Annie (Irma) ging op 5 januari 1961 (21 jaar oud) zelfstandig wonen op twee opeenvolgende adressen in Rotterdam¹⁸⁷. Van 14 september tot 1 november 1962 woonde ze weer bij haar moeder in Oosterbeek¹⁸⁸.

In die periode moet ze in verwachting zijn geraakt waarna ze op 23-jarige leeftijd in juni 1963 in Rotterdam beviel van een dochter D.¹⁸⁹. Op 2 september 1963 werd deze dochter volgens de persoonskaart bevolkingsregister naar Arnhem afgevoerd¹⁹⁰, waar tante Ank en oom Henk haar als hun eigen dochter opvoedden.

Irma woonde na haar terugkeer in Rotterdam in 1963 achtereenvolgens op zes verschillende woonadressen totdat ze per 27 augustus 1973 (34 jaar oud) in Ouderkerk aan de IJssel ging wonen. Ze heeft er gewerkt als tandarts-assistente en kantoorbediende.

Op 2 juni 1972 trouwde ze met J.K.R. v.d. W. (*1944 Rotterdam, †1989 Rotterdam) maar dit huwelijk werd na ruim acht jaar ontbonden, op 21 augustus 1980. Ze was slechts 41 jaar oud toen ze op 9 november 1980 in Rotterdam door een noodlottig ongeval¹⁹¹ overleed.¹⁹² Enkele dagen later, op 14 november, werd ze gecremeerd in Arnhem waar haar moeder en zus woonden.

¹⁸⁷ NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Irmgard Annie Pijl.

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Rouwadvertentie uit onbekende krant, z.d. in Parenteel van Douwe Pijl door Jurjen de Boer d.d. 10-8-2014

¹⁹² NL-HaCBG, Centraal archief van overledenen, Persoonskaart Irmgard Annie Pijl.

10. Begraven in Vught en Ysselsteyn

Pijl had geen keuzes meer te maken en in de keuze van een laatste rustplaats hadden zelfs zijn nabestaanden niets te zeggen. Wat was de motivatie van de autoriteiten om hem op de Duitse Militaire Begraafplaats te begraven? Om dat te begrijpen moeten we ons verdiepen in de begraafplaats van Kamp Vught en wat er met de gehele groep van overleden politieke delinquenten gebeurde.

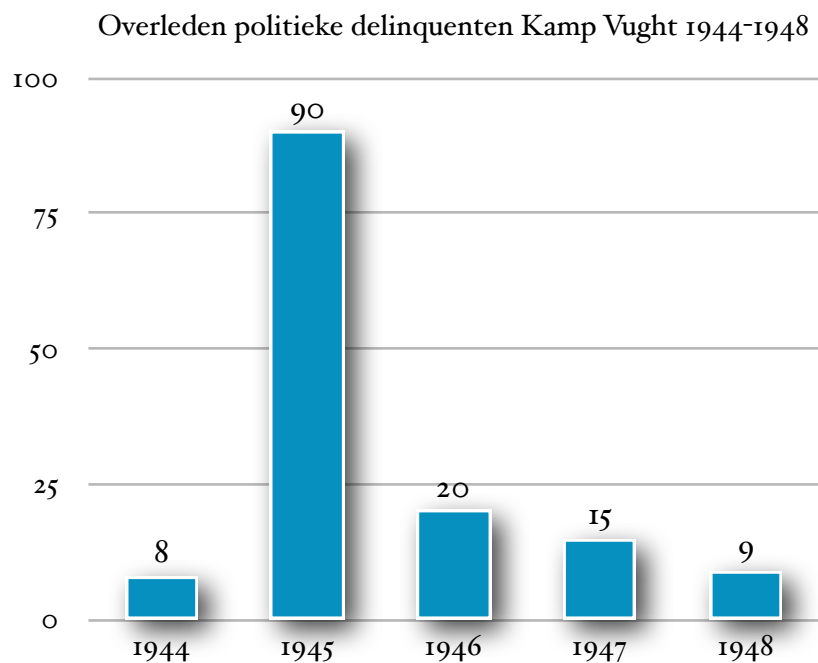
10.1 BEGRAAFPLAATS VAN KAMP VUGHT

Het merendeel van de 142 overleden politieke delinquenten¹⁹³ overleed door een medische oorzaak alhoewel dat vaak door de slechte behandeling veroorzaakt en/of verergerd zal zijn. De eerste delinquent overleed op 3 december 1944 en de laatste op 4 september 1948¹⁹⁴. Er zijn gevangenen uit het kamp op de R.K. begraafplaats in Vught begraven maar het is niet geheel zeker dat het om politieke delinquenten ging¹⁹⁵.

De meeste overledenen kwamen te rusten op een nieuwe, geïmproviseerde begraafplaats¹⁹⁶ in een dennenbosje ten westen van het kamp¹⁹⁷. De begraafplaats werd door een waterloop¹⁹⁸ van het kamp gescheiden en lag in de gemeente Vught. Bij opheffing van het bewaringskamp in januari 1949 werd het beheer van de begraafplaats echter niet geregeld.¹⁹⁹

Al voor een intern stuk van 11 oktober 1949 kon de gemeente

Vught niet meer achterhalen of de begraafplaats was aangelegd door Geallieerde troepen of door het DGBR.

¹⁹³ 'Fout en niet goed' (Groen, 2009) komt op 156 mannelijke overledenen o.b.v. van een rapport van Ter Veer (proc.gen. Gerechtshof Arnhem) uit 1951 maar noemt in een voetnoot ook dat volgens de burgerlijke stand 181 personen in het kamp zijn overleden (p.286). Gezien de genoemde leeftijden lijken de Duitse evacués de oorzaak van de verwarring (p.282).

¹⁹⁴ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

¹⁹⁵ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1292.

¹⁹⁶ Tijdens het gebruik door de Duitse bezetter als 'Konzentrationslager Herzogenbusch' (1942-1944) was er ook een begraafplaats maar na plaatsing van het nog bestaande crematorium (1943-1944) zijn deze overledenen opgegraven en alsnog gecremeerd. (Vriendelijke mededeling Els van der Meer, Nationaal Monument Kamp Vught d.d. 30-10-2012.)

¹⁹⁷ Op de topografische kaart van 1956 staat de begraafplaats wel aangegeven maar niet op de kaart van 1967. (TopoTijdreis.nl)

¹⁹⁸ In de volksmond het "Kanaal van Dr. Hoek" genoemd, later Broekley.

¹⁹⁹ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

Feit was wel dat het zonder vergunning van de gemeente was aangelegd aan weerszijden van de Hoeksestraat. De eenvoudig te passeren prikkeldraad omrastering voldeed niet aan de wettelijke bepalingen voor een begraafplaats. En bovendien sloot de omrastering, in strijd met de Wegenwet, een deel van een openbare weg af.²⁰⁰

De drie categorieën gevangenen werden op de begraafplaats keurig gescheiden in evenzovele vakken; Duitse militairen en politieke delinquenten op het noordelijke deel (200 m² rijksgrond) en circa 50 Duitse burgerevacués op het zuidelijke deel (100 m² gemeentegrond).

“Alhoewel nog zeer goed is te zien dat het geheel destijds met zorg en toewijding is aangelegd”²⁰¹ waren de graven al enkele jaren later verwaarloosd en de kruizen verweerd, omgevallen, gebroken of verdwenen. Vanaf het moment dat in 1951 Molukkers in een deel van het kamp kwamen wonen, werd de begraafplaats een speelterrein van de kinderen en aan hen werd het verdwijnen van grafkruizen toegeschreven. Door een opening in het hek rond het kamp konden de kinderen over een bruggetje naar het terrein met de begraafplaats. Vanuit de Molukse cultuur worden begraafplaatsen geëerd en van de ouders mocht er niet gespeeld of gelopen worden.²⁰²

Bij elk graf stond ook een houten paaltje met een roestvrij aluminium plaatje met het grafnummer. Het Departement van Justitie, met inmiddels de Strafgevangenis Nieuw Vosseveld²⁰³ in een deel van het kamp, nam de beheerstaak voor de begraafplaats (weer) op zich en vernieuwde voor 18 november 1949 de grafpaaltjes.²⁰⁴

In september 1949 werden op particulier initiatief enkele groepen overleden Duitse evacués opgegraven en overgebracht naar begraafplaatsen in Drostambt Tüddern²⁰⁵. In datzelfde jaar kwam bij de gemeente Vught één verzoek binnen voor een herbegrafenis elders in Nederland. Het volgende jaar, 1950, waren het er meerdere maar het ging nooit om grote aantallen. In augustus 1957 werden de resterende Duitse evacués door de Gravendienst van de Landmacht herbegraven op het “kerkhof Duitse gesneuvelden” bij Ysselsteyn.²⁰⁶

Het noordelijke deel met de graven van Duitse militairen en politieke delinquenten bleef over en men vermoedde dat het circa 140 graven omvatte. Slechts drie graven van politieke delinquenten werden door nabestaanden enigszins onderhouden en van bloemen voorzien. “Op dit graf werd vermoedelijk nog in 1960 een chrysaant geplaatst” schreef een gemeente-ambtenaar na een bezoek op 20 juni 1961.²⁰⁷

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, Correspondentie, inv.nr. 1296, Intern rapport d.d. 11-10-1949.

²⁰² Vriendelijke mededeling van mw. L. Parihala, bewoonster Woonoord Lunetten Vught d.d. 13-12-2012.

²⁰³ Waarvan kamparts P. Woortman de “Eerste geneesheer” werd (BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296).

²⁰⁴ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

²⁰⁵ Drostambt Tüddern was de naam van een van 1949 tot 1963 als oorlogscompensatie door Nederland geannexeerd deel van Duitsland, nu Gemeinde Selfkant.

²⁰⁶ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1292.

²⁰⁷ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

10.2 OVERBRENGING NAAR YSSELSTEYN

Het Ministerie van Financiën liet de gemeente Vught op 12 september 1960 weten dat het terrein inmiddels in beheer was bij het Ministerie van Defensie. Namens dat laatste ministerie stelde C.J.J. Stoorvogel, directeur van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen (DGWT), voor om de bijzondere begraafplaats, met terugwerkende kracht per september 1948, officieel gesloten te verklaren. De vereiste 10 jaar grafrust was dan al verstreken en het terrein kon met enkele beperkingen hergebruikt worden zonder de stoffelijke resten te ruimen. De Garnizoenscommandant 's-Hertogenbosch zou de hem bekende nabestaanden tot 1 juli 1961 de gelegenheid tot herbegrafenis geven.²⁰⁸

De gemeente Vught stemde op 5 december 1960 in met het voorstel van DGWT. Maar bij telefonisch contact met het bureau van de garnizoenscommandant op 29 juni 1961 bleek dat maar één adres van nabestaanden was achterhaald en de overigen niet konden worden aangeschreven. Dat lijkt opmerkelijk omdat op de latere rapporten van overbrenging van de stoffelijke resten het laatst bekende adres van naaste familie was aangegeven. Waaronder het adres van het gezin van Pijl dat echter op dat moment al zes keer was verhuisd. Per brief d.d. 28 juli 1961 liet de Genie aan de gemeente weten dat het terreinoppervlakte was schoongemaakt, geen reacties van enkele benaderde nabestaanden waren ontvangen en drie graven op een tekening waren vastgelegd. De Genie had de voormalige begraafplaats opgenomen in het oefenterrein maar met de beperking dat er niet gegraven mocht worden.²⁰⁹

In januari 1968 verschenen in de pers berichten dat een begraafplaats met ongeveer 91 Nederlandse SS-ers bij Kamp Vught was gevonden. Zij zouden in 1945 bij het ruimen van mijnen om het leven zijn gekomen.²¹⁰

Naar aanleiding daarvan verzocht kapitein L.J. Timmermans (*4-4-1916 †24-2-1995), beheerder van het “kerkhof voor Duitse gesneuvelden” van de Gravendienst KL, op 16 januari de gemeente Vught om die Nederlandse SS-ers over te mogen brengen naar zijn begraafplaats

Kapitein Timmermans voor de begraafplaats bij zijn pensionering.

²⁰⁸ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ Ibidem.

bij Ysselsteyn. In zijn brief had hij het echter over een begraafplaats aan de oostzijde van het kamp. In de daarop volgende correspondentie ging het echter steeds over de begraafplaats aan de westzijde van het kamp en leidde tot de herbegraving van de daar begraven personen. De gemeente Vught gaf op 26 januari vergunning voor deze herbegraving. ²¹¹

Het aantal begraven en al eerder herbegraven personen is niet duidelijk maar 91 Nederlandse SS-ers op een geschat totaal van 140 nog resterende graven van Duitse militairen én politieke delinquenten klinkt onaannemelijk. Een consequentie zou kunnen zijn dat de 91 Nederlandse SS-ers nog steeds bij Kamp Vught liggen begraven.

Kapitein Timmermans stuurde op 14 februari 1968 een uitgebreidere brief met daarin relevante informatie uit een circulaire van de Minister van Oorlog d.d. 13 maart 1948: “Nederlanders van afkomst, die bij de S.S., de Landwacht en andere Duitse militaire organisaties dienden, worden als Duitsers gesteld”. Bovendien meldde hij dat gravende militairen op 8 februari 1968 op stoffelijke resten waren gestoten en -opnieuw- een prikkeldraad-omrastering was aangebracht.

²¹²

Tussen april en september 1968 werden 120 stoffelijke overschotten door de Gravendienst overgebracht naar Ysselsteyn. Een van de herbegraven personen was Douwe Pijl. Op 16 september 1968 kreeg hij zijn huidige rustplaats in graf CB 11-268²¹³, hetgeen zijn nabestaanden waarschijnlijk nooit hebben geweten. Er werd een Rapport van Overbrenging opgesteld met gebitskenmerken en een geschatte lengte van 174-180 cm wat redelijk overeenkwam met zijn lengte (170 cm) bij inlijving in de militia in 1917.

De rapporten van overbrenging betroffen zowel personen met een Duitse achternaam en/of legereenheid als personen met een Nederlandse achternaam. ²¹⁴

Wat ontbreekt is een beoordeling per persoon of hij/zij wel of niet op het Kerkhof voor Duitse gesneuvelden hoort. Ze werden blijkbaar collectief beoordeeld en herbegraven, met het risico dat enkele Nederlanders onterecht op de Duitse begraafplaats rusten.

Achteraf is te beredeneren dat Pijl bij zijn overlijden in Kamp Vught nog verdachte was. Daar begraven zijn betekende formeel niet dat men een bewezen politieke delinquent was. In de dagvaarding van Pijl werd bovendien niet gesproken van militaire dienst maar van publieke dienst voor Duitsland. Werd hij dan niet “als Duitser gesteld” volgens de ministeriële circulaire van 1948? Zou Pijl bij een individuele beoordeling ook zijn herbegraven op het kerkhof voor Duitse gesneuvelden?

²¹¹ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1296.

²¹² Ibidem.

²¹³ Graf was eerder gebruikt voor Jakob Bromter die in augustus 1949 werd overgebracht naar Frankrijk. (Grafregister begraafplaats Ysselsteyn.)

²¹⁴ BHIC, Gemeentebestuur Vught, 5131, inv.nr. 1292.

Discussie hierover is echter weinig zinvol omdat de huidige situatie niet snel zal wijzigen en een goed beeld geeft van de chaos en onduidelijkheden tijdens en na de oorlog. In het geval van Kamp Vught leidde de houding van de autoriteiten nu eenmaal tot de huidige situatie.

Het graf van Douwe Pijl op de Duitse Militaire Begraafplaats.

Interessanter is de vraag of die houding in dezelfde periode ook voor andere kampen gold. Waarbij opgemerkt is dat de auteur uit de literatuur geen andere kampen bekend zijn die een eigen begraafplaats hadden die in dezelfde periode is geruimd.

Wel werd in september 2012 een begraafplaats van negen NSB-ers en SS-ers bij Kamp Westerbork aangetroffen waarvan de stoffelijke resten zijn geïdentificeerd door de Bergings- en Identificatie Dienst van de Koninklijke

Landmacht (BIDKL) in Soesterberg²¹⁵. Deze stoffelijke resten zijn in 2015 op Ysselsteyn herbegraven²¹⁶.

Per 1 november 1976 ging het beheer van de begraafplaats over van het Ministerie van Defensie naar de Duitse Bondsrepubliek en kreeg het de (nauwere) naam Deutscher Soldatenfriedhof / Duitse Militaire Begraafplaats. De Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge heeft, met de Duitse bondspresident als beschermheer en een opdracht vanuit de Duitse overheid, de taak om Duitse oorlogsgraven te registreren en te verzorgen.²¹⁷

Tussen 1977 en 1981 kregen alle graven de natuurstenen kruizen welke de begraafplaats tegenwoordig op indrukwekkende wijze domineren. Kapitein Timmermans was in 1976 met pensioen gegaan en overleed in 1995. Zijn as werd op de begraafplaats verstrooid en er werd een herdenkingssteen geplaatst.²¹⁸

²¹⁵ O.a. nieuwsbericht 'Stoffelijke resten gevonden op 'vergeten' begraafplaats Westerbork' op website Kamp Westerbork d.d. 20-9-2012.

²¹⁶ Vriendelijke mededeling van Guido Abuys, curator Herinneringscentrum Kamp Westerbork d.d. 11-12-2012 (voornemen) en Els Schiltmans, Bergings- en Identificatie Dienst van de Koninklijke Landmacht d.d. 26-4-2018 (bevestiging).

²¹⁷ Website Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, pagina Kriegsgräberstätte Ysselsteyn.

²¹⁸ Ibidem.

Douwe Pijl. Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn.

Libbe Pijl werd herbegraven op het Ereveld Thanbyuzayat in Myanmar en zijn naam is opgenomen in de Erelijst van Gevallen 1940-1945²¹⁹. Negen dagen voor Douwe Pijl, tijdens de Eerste Politionele actie, overleed zijn neef Hendrik van der Land in Cheribon (Nederlands-Indië)²²⁰. Hij ligt begraven op het Nederlandse ereveld Menteng Pulo te Jakarta. ²²¹

Majoor KMar Ellens is als lid van het verzet herbegraven op het Nationaal Ereveld Loenen²²² en opgenomen in de Erelijst van Gevallen 1940-1945.

De graven van politiecommissaris Van der Drift en politie-klerk Brunt waren anno oktober 2017 nog aanwezig op de Algemene Begraafplaats te IJsselmuiden²²³. Het graf van Van der Drift is opgezegd door de rechthebbende en kan geruimd worden²²⁴ terwijl het graf van Brunt in beheer is bij de Oorlogsgravenstichting.

²¹⁹ Website Oorlogsgravenstichting, Slachtofferregister en Erelijst van Gevallen 1940-1945.

²²⁰ NL-WpDStvA, 5922, Stamboom Pijl.

²²¹ Website Oorlogsgravenstichting, Slachtofferregister.

²²² Ibidem, bevestigd door eigen waarneming auteur.

²²³ Website Online Begraafplaatsen, bevestigd door eigen waarneming auteur.

²²⁴ Mededeling gemeente Kampen per e-mail d.d. 21-09-2017

II. Nawoord Auteur

Douwe Pijl maakte meerdere keuzes op momenten die de gelegenheid boden of afdwongen. Achteraf gezien eindigde hij aan de verkeerde kant van de lijn van “goed of fout in de oorlog”. Die lijn blijkt wederom helemaal niet zo scherp als men er beter naar kijkt. Ging hij die lijn over toen hij lid van de NSB werd? Of als SD-agent Nederlanders verraadde? Of rond Kampen strafbare feiten pleegde? Of pas toen hij naar “Rusland” ging? Die keuze is persoonlijk en laat ik aan de lezer.

Een interessante vraag is of Pijl van invloed was dat bakker Van Dijk actief in het verzet werd? En heeft Kapenga er aan bijgedragen dat Pijl naar “Rusland” ging?

De lijn tussen “goed” en “fout” is ook binnen de familie Pijl te zien. De jongste zoon Libbe staat als omgekomen krijgsgevangene voor de meeste mensen vanzelfsprekend als oorlogsheld te boek en de oudste zoon Douwe als landverrader. In december 1943 stierf Libbe in tropisch Thailand terwijl Douwe uit het koude “Rusland” terugkeerde.

Dit is geen biografie van een bekende NSB-er of landverrader. Namen als Henk Feldmeijer, Cornelis van Geelkerken, Anton Mussert en Meinoud Rost van Tonningen komen er zelfs niet in voor. Het gaat over een volledig toevallig gekozen persoon die vrij geleidelijk keuzes maakte die grote gevolgen hadden op het leven van hem, zijn gezin én anderen. Hij was een van de vele “foute” Nederlanders tijdens de Duitse bezetting van 1940 tot 1945. Ook onder politieagenten was dit niet bijzonder, waarbij getrouwd zijn met een Duitse vrouw een rol leek te spelen²²⁵. Bijzonder aan het verhaal is, is dat Pijl tijdens de bezetting strafrechtelijk werd veroordeeld en de grote tegenstelling met het verhaal van zijn broer Libbe.

Verheerlijking is niet op zijn plaats maar negeren net zo min. Dit verhaal zegt net zo veel over de Duitse bezetting van ons land als een verhaal over een verzetsstrijder. Geen held zonder...

Geschiedenis blijft tot ver in de toekomst verbazen.

René G.A. Ros
Weesp

²²⁵ Vriendelijke mededeling dr. J.P.E.G. Smeets (onderzoeker Universiteit van Tilburg / Nederlandse Politieacademie) d.d. 3-1-2013.

12. Nawoord Kleindochter

Bij toeval kwam ik op het Internet dit onderzoek naar Douwe Pijl tegen. Hij is mijn grootvader waar ik tot dan toe eigenlijk niets over wist. Ik begon het meteen te lezen en was zeer geraakt.

Opgegroeid bij mijn tante en oom wist ik wel dat er geheimen waren, als kind voel je dat aan. En opgroeien in Arnhem in de jaren '60 en '70, was nog echt opgroeien met ouderen die eigenlijk veel met de oorlog bezig waren en er was nog veel haat tegen de Duitsers.

Ik schaamde mij voor mijn Duitse oma en over het feit dat ik niet bij mijn moeder maar bij mijn tante en oom woonde en dat ik geen vader had. Veel zaken bleven voor mij onbekend.

Nadat mijn moeder Irma overleed werd mijn biologische vader gevonden. Dat was fijn... één puzzelstukje minder.

Kleindochter met v.l.n.r. Ank, Irma en oma Christine in de winter 1964-1965.

Het leven viel mij zwaar omdat vragen over mijn familie, met name over Irma, mij bleven bezighouden. Ook ben ik als kind opgegroeid met constante gevoelens van schuld en schaamte, die hun sporen bij mij hebben nagelaten. Rond 2003 heeft Ank mij haar verhaal verteld en werd mij duidelijk, dat er meer speelde dan alleen dat ik een Duitse oma had. Mijn opa had zeker een rol in de oorlog gespeeld en daarvoor had hij vastgezet. Details wist ik toen niet en die ben ik dankzij dit onderzoek te weten gekomen.

Ik begrijp nu meer van het zwijgen van Ank en Irma en ook van mijn oma. Duidelijk is dat Ank en Irma, die vlak na de oorlog 16 en 6 jaar oud waren, hebben moeten lijden, door de keuzes van hun vader. Ik herinner mij in die tijd de heftige reacties van de “goede” Nederlanders, op wie in hun ogen fout waren geweest. Het moet verschrikkelijk voor Ank en Irma zijn geweest, dat zij naast de vernederingen ook zonder vader verder moesten.

Is het feit dat ik opgevoed ben door Ank, mijn tante, een gevolg van die keuzes? Wat een verdriet moet Irma hebben gehad, dat ze haar eigen kind niet op kon voeden. Ank en Henk zijn de beste ouders voor mij geweest, die ik mij had kunnen wensen. Irma is heel wisselend in mijn leven geweest en zij is overleden toen ik 17 jaar was.

Door de auteur van dit onderzoek ben ik onlangs in contact gekomen met iemand die hun eind jaren '40 en begin jaren '50 heeft gekend. Het is fijn om te horen hoe zij op hem overkwamen: lief en gastvrij. Over mijn moeder Irma vertelde hij dat ze wat onzeker over zichzelf leek te zijn, vreselijk goed kon dansen en een hartelijke lach had. Herinneringen aan haar kwamen naar boven.

Ik vraag mij wel af of het Douwe's politieke ideeën of de omstandigheden waren die zijn keuzes hebben bepaald. Wat als hij geen Duitse vrouw had gehad maar een Nederlandse of een Joodse? Dat hij de randen van dat wat nog kon heeft opgezocht en er overheen is gegaan is duidelijk. Maar had hij ze met een Nederlandse vrouw aangewend in het verzet of ... ?

Ach, dat zullen wij nooit weten.

De keuzes van Douwe, en met name ook de reacties daarop, hebben zeker gevolgen gehad voor zijn kinderen en voor mij. Of het ook gevolgen heeft voor mijn kinderen is de vraag. Mijn kinderen en hun generatiegenoten zijn weinig bezig met de oorlog en in deze tijd kennen we nauwelijks nog moffenhaat. Duitsers zijn in hun ogen net zo gewoon als anderen en de oorlog is voor hun alleen nog maar geschiedenis. Vandaag de dag lijkt er meer ruimte te zijn in de maatschappij om te nuanceren en te zien dat er meer is dan alleen maar goed en fout.

Graag wil ik de anonieme bron bedanken voor de foto's en herinneringen die hij met mij deelde. Ook dank aan de auteur en onderzoeker René Ros voor zijn gedegen onderzoek.

Dit stuk, het verhaal van Ank, de herinneringen aan Irma, het vinden van mijn vader, bijna alle puzzelstukjes zijn compleet. Zij geven mij een verhaal dat meer verzoening geeft met herinneringen uit mijn jeugd.

D. ²²⁶

4 december 2018

²²⁶ Omwille van de privacy wordt haar naam niet genoemd, maar deze is bekend bij de auteur.

Appendices

APPENDIX A: GESCHOTEN OP HOND

De eierzokers zijn vaak ongenode en ook vaak lastige gasten. Ook L. Kuperus, veehouder te Brekkenpolder²²⁷ ontkomt niet aan die last en speciaal vind hij het onaangenaam als de gebroeders Visser uit Tjerkgaast met hun hond alles afzoeken.

Op 4 April j.l. zag de vrouw van Kuperus wederom iemand in het land loopen en naar zijn houding te oordeelen was hij bezig eieren te zoeken. Veronderstellende dat dit weer een der genoemde gebroeders was, waarschuwde ze haar man, die met zijn knecht juist onder de koe zat. Heeft hij de hond weer bij zich? was de vraag van de boer. Doch dat wist de vrouw niet.

De knecht had juist de koe afgemolken en de boer gelaste hem nu maar eens te gaan zien en "nim de hoûn mar mei". De knecht Foppe O. voldeed aan deze opdracht en stapte in de richting van de eierzoker. Deze bleek echter te zijn den thans aanwezige getuige D. Pijl. marechaussee, welke zich dien dag, in opdracht van zijn chef, in burgerkleding op surveillance in den omtrek bevond.

Getuige ontkent op het land eieren te hebben gezocht. Doch opeens hoorde hij schreeuwen en werd de hond op hem aangezet met "Hassa pak ze maar". Getuige heeft toen de hond hem aanviel, op deze met de revolver geschoten, en hem hierdoor waarschijnlijk van zich afgehouden. Bekl. noemt dit alles een grove leugen. De hond heeft getuige niet aangevallen. Deze was nog wel 1½ van hem af. "Maar je hebt den hond toch niet tegen gehouden" zegt de kantonrechter, wat Bekl. moet toestemmen.

Getuige Kuperus houdt vol dat Pijl bezig was eieren te zoeken. Hij noemt dit tenminste een eigenaardige surveillance. De tweede getuige á décharge de vrouw van Kuperus, die Pijl het eerste in het land zag, ontkent beslist dat de hond de marechaussee heeft aangevallen. De knecht heeft Pijl bovendien eerst gewaarschuwd.

Deze getuigenissen leggen blijkbaar geen genoeg gewicht in de schaal, daar de ambt. van het O.M. wel degelijk gelooft dat de hond getuige Pijl heeft aangevallen. Indien deze niet geschoten had dan was hij misschien gebeten geworden. Het komt, zegt spr. niet te pas een ambtenaar in het uit oefenen van zijn functie lastig te vallen en eischt der halve F 25,- boete subs. 25 dagen hechtenis.

De kantonrechter veroordeelt Bekl. overeenkomstig dezen eisch en zegt dat hij nog blij mag zijn er zoo van af te komen. Wat Bekl. denklijk niet met hem eens zal zijn.

(Bron: Lemsterkrant d.d. mei 1923 via spanvis.nl)

²²⁷ Ten oosten van Sloten (Fr.).

APPENDIX B: STEEKPARTIJ IN KLAZIENAVEEN

Vechtpartij.

De „Emm. Crt.“ meldt het volgende omtrent de vechtpartijen, welke in de Pinksterdagen in de venen hebben plaats gehad en, die blijkens dit verhaal niet dien ernstigen afloop hebben gehad, als eerst door het persbureau Vas Dias medegedeeld werd.

Zondagavond had te Barger-Compascuum een hevige vechtpartij plaats tusschen Jan V. en Gerrit L., die bij elkaar inwonen en beiden gehuwd zijn. Er moet eerst flink gedronken zijn in eigen huis en daarna heeft V. zijn oomzegger L. zeer ernstig mishandeld. L. moest direct onder geneeskundige behandeling worden gesteld. Zijn toestand is zeer zorgwekkend.

Maandag vertoefde een zekere Joh. de V. aldaar op den openbaren weg en verkeerde in kennelijken staat van dronkenschap. Volgens hem werd hij door eenige personen aangevallen en vreeslijk mishandeld. Hij kent de daders niet, doordat hij beschonken was. De V. moest zich eveneens direct onder behandeling van den dokter stellen.

Men vermoedt dat de drank uit Duitschland wordt gehaald of dat men daar heen gaat om zich dronken te drinken.

Bij het hotel Wieringa te Klazienaveen zou een motorwedstrijd worden gehouden. Deze wedstrijd ging echter wegens gebrek aan deelname niet door, waarop de hotelhouder er iets anders voor in de plaats wilde stellen. Hiervoor had hij echter geen vergunning, hetgeen hem door de politie werd aangezegd. Toen de politie later bij het hotel kwam, ging het er zeer rumoerig toe. Een zekere Pieter E. zou door den rijks veldwachter Helmholt en den marechaussee v. d. Pijl uit de zaal verwijderd worden. Terwijl zij daarmee bezig waren, trok E. een mes en sneed daarmee Helmholt over de rechterhand en stak v. d. Pijl in den schouder. Hoewel beide verwondingen niet levensgevaarlijk zijn, zijn ze toch ernstig. Vooral eerstgenoemde kan er wel eens blijvend letsel van ondervinden.

Bij de cafe-houders Wieringa en Zuidinga werden de zalen direct door de politie ontruimd. Nog lang bleef het overal onrustig.

Op verschillende plaatsen werd gevochten en moest men zich door den dokter laten verbinden. Deze moet het zoo druk gehad hebben, dat hij tenslotte geen verbandmiddelen meer had en deze moest laten halen uit Emmen.

De ergst gewonden verkeerden in levensgevaar.

Ook te Weerdinge is het Pinksterfeest allesbehalve rustig verlopen. Maandagavond werd na een kleine woordenwisseling de caféhouder St. door H. G. zoodanig met een mes in de borst gestoken, dat onmiddellijk de hulp van dr. Post moest worden ingeroepen. Gelukkig bleek het mes op een rib te zijn afgestooten, zoodat geen edele deelen werden getroffen. De dader is gevat. Droevig is het van deze weerzinwekkende tooneelen, door drankmisbruik veroorzaakt, te moeten melding maken. In geen jaren is men zich aldus te buiten gegaan en van overheidswege zullen ongetwijfeld maatregelen tegen herhaling worden genomen.

(Bron: Koninklijke Bibliotheek, Historische Kranten, Nieuwsblad van het Noorden d.d. 12-6-1924)

Mishandeling van een Rijksveldwachter.

In den nacht van 9 op 10 Juni was er te Klazienaveen feest en bevonden zich in het hotel Wieringa zeer veel bezoekers. Toen de rijksveldwachter A. Helmholt thuis kwam hoorde hij dat er in genoemd hotel ruzie was en begaf zich daar onmiddellijk heen. Hij zag daar Pieter E. te Barger Oosterveld, die zich zeer woest aanstelde en die uit het café verwijderd moest worden. Daartoe greep hij bekl. aan doch zag niet dat deze een geopend mes in de hand had; bekl. heeft het mes door de hand van den veldwachter gehaald, met het gevolg dat deze aan al zijn vingers verwond werd en wel zoo erg, dat de doctoren in Groningen zeggen, dat een der vingers altijd stijf zal blijven. Toen de marechaussee D. Pijl te hulp kwam heeft deze een steek in de borst gekregen. Bekl. zegt er niets van te weten, hij zelf had ook wonden gekregen en was bewusteloos.

Na het hooren van de getuigen acht het O.M. het ten laste gelegde bewezen en is van oordeel dat bekl. voor dit ernstige feit zwaar gestraft moet worden. Eisch 2 jaar en 6 maanden gevangenisstraf. Uitspraak op 22 Augustus.

(Bron: Koninklijke Bibliotheek, Historische Kranten, Nieuwsblad van het Noorden d.d. 9-8-1924)

Mishandeling van Politieambtenaar.

De Arrond.-Rechtbank te Assen heeft een arbeider te Barger-Oosterveld (Emmen) wegens ernstige mishandeling van den rijksveldwachter Helmholt en den marechaussee Pijl (de algemeene vechtpartij) veroordeeld tot 1 jaar gevangenisstraf. De eisch van het O.M. was 2½ jaar.

(Bron: Koninklijke Bibliotheek, Historische Kranten, Algemeen Handelsblad d.d. 23-8-1924)

APPENDIX C: BRIEF COMMANDANT MARECHAUSSEE

Afschrift.

COMMANDANT VIIe DIVISIE MARECHAUSSEE
No. 408.

ZWOLLE, 17 Februari 1942.

Onderwerp:
Optreden politieambtenaren.
Bijlage 1 dossier.

Hiermede heb ik de eer U Hoogedelgestreng een dossier aan te bieden, waarin de handelingen van de agenten van politie PIJL en TUIP als uitlokkers van strafbare feiten beschreven worden, alsmede die van hun handlangers WIJMERS en Van den BERG. Allen te KAMPEN woonachtig.

In 57 punten zijn hun kwaadaardige, misleidende en strafbare handelingen uiteengezet.

Het is groote schande, dat de beide agenten van politie op een dergelijke wijze handelen. Wellicht is de in uitzicht gestelde beloning hieraan niet vreemd. Zij gaven zóch overal uit als rechercheurs. Waaruit hun bevoegdheid blijkt is mij een groot raadsel.

Hoe het mogelijk is, dat ze dergelijke handelingen buiten de stad KAMPEN steeds verrichten, terwijl hun dienst in de gemeente KAMPEN ligt, is tweede vraagpunt. Bij mij rijst de vraag, hoe de politie te Kampen in dien tijd werd beheerd.

Uit alles blijkt een zeldzame geraffineerdheid. Naar men mij mededeelde deden beide agenten destijds ook onderzoeken voor de ~~de~~ Sicherheitspolizei en leiden hieruit misschien af, dat hun bevoegdheden onbeperkt zijn en blijven. Ook WIJMERS en Van den BERG schijnen lid der N.S.B. te zijn.

Het is gewenscht in het belang der N.S.B., dat dergelijke minderwaardige personen zoo spoedig mogelijk ontslagen worden als lid. Op dergelijke leden behoeft men niet gebrand te zijn en schaden het aanzien der ~~partij~~ partij belangrijk.

In het belang van het goede aanzien der Politie, komt het me gewenscht voor, dat naar een en ander eens een grondig onderzoek door de Rijksrecherche centrale wordt ingesteld.

Mijns inziens zou het niet alleen nuttig, doch ook noodzakelijk zijn, dat het Politiekorps van dergelijke minderwaardige elementen wordt bevrijd.

De Majoor,
Divisiecommandant,
H.D.J. ELLENS

AAN
de Heer Gevolmachtigde voor de Reorganisatie
van de Nederlandsche Politie te 's-Gravenhage.
In afschrift aan H.H.
Procureur-Generaal bij het Gerechtshof te Arnhem.
Inspecteur der Prijsbeheersching
Officier van Justitie te Zwolle
Burgemeester der gemeente Kampen
Commissaris van Politie te Kampen

(Bron: Stadsarchief Kampen, 3 Secretariearchief gemeente Kampen inv. 387)

A P P E N D I X D : U I T S P R A A K T R I B U N A A L

Uitspraak Tribunaal voor het Arrondissement Zwolle
door Kantonrechter-plaatsvervanger
op 27-5-1949

Vernietigen de uitspraak van de Kantonrechter plv. te Zwolle d.d. 1 October 1948 en opnieuw uitspraak doende:

Verklaren de beschuldigde schuldig aan hetgeen hiervoren werd bewezen verklaard:

Leggen ten aanzien van de nalatenschap van f.i. de schuldige de volgende maatregelen op:

Verbeurdverklaring van de nalatenschap van de schuldige zich uitstreckende en zich beperkende tot een bedrag gelijk aan het een derde deel dezer nalatenschap;

Bepalen, dat het beheer over de nalatenschap van de schuldige zal eindigen 2 maanden nadat de verbeurdverklaring zal zijn ten uitvoer gelegd.

Mr. J.G. Nysingh

(Bron: Nationaal Archief, 2.09.08 Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging, inv. 60764)

APPENDIX E: WOONADRESSEN TOT 1945

Een overzicht van de adressen waar Douwe Pijl heeft gewoond met, na 1926 zijn vrouw en twee dochters. De datum is de aanvangsdatum behalve als bij de opmerking 'op datum' is weergegeven.

Datum	Adres	Plaats	Opmerking
19 dec. 1898	-	Huizum	ouderlijke woning
-	Tijnjedyk 13	Huizum	adres van interneringskaart L. Pijl
	Froskepôle 10	Leeuwarden	laatste adres ouders, later zus
23 okt. 1917	-	Goutum	op datum inlijving militieplicht
26 mrt. 1920	Depot Kon.Marechaussee	Apeldoorn	tot 16-9-1920
-	Marechaussee kazerne	Ter Apel	
4 apr. 1923	Marechaussee kazerne	Sloten	op datum aanval hond
9 jun. 1924	Marechaussee kazerne	Klazienaveen	op datum steekpartij
27 apr. 1926	-	Emmen	op datum huwelijksaangifte
11 mei 1926	Aurikelstraat 4 hs	Amsterdam	jaartal niet goed leesbaar
19 mei 1926	Sleutelbloemstraat 59	Amsterdam	bovenhuis
29 jul. 1927	Zilverschoonstraat 24 hs	Amsterdam	
9 mrt. 1931	Malvastraat 20 bis	Amsterdam	
17 feb. 1934	Veerweg 23	Kampen	volgens gezinskaart Amsterdam
17 feb. 1934	Hendrik van Viandenstraat 48	Kampen	volgens persoonskaart CBG, in ieder geval laatste adres in Kampen volgens Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant d.d. 11-9-1942
11 juni 1942 - 16 dec. 1942	Huis van Bewaring?	Arnhem?	Voorarrest
16 dec. 1942 - 16 juni 1943	Eerste Gesticht	Veenhuizen	Gevangenisstraf 1 jaar
5 sep. 1942	Van Alkemadelaan 189	Den Haag	door Duitse bezetter gevorderd?
15 jul. 1943	Telefoonweg 81	Musselkanaal	doorgehaald: Sluiskade 124
24 jan. 1944	Bloemendalstraat 3	Zwolle	

*(Bronnen: Stadsarchief Amsterdam gezinskaart D. Pijl en
Centraal Bureau voor Genealogie persoonskaart D. Pijl e.a.)*

APPENDIX F: BEWARINGSKAMPEN

Een overzicht van de bekende Bewarings- en Interneringskampen waar Douwe Pijl heeft verbleven. De datum is de aanvangsdatum behalve als bij de opmerking 'brief' of 'rapport' is weergegeven.

Datum	Plaats	Naam	Opmerking
17 apr. 1945	Zwolle	Huis van Bewaring	
6 mei 1945			overgedragen van NBS aan FSS
15 mei 1945	Kampen		
22 mei 1945	Epe	landhuis/vakantiekolonie Pelzerkamp / Peltzerkamp	
27 mei 1945	Oxe	Oxerhof / Oxenhof	
1 aug. 1945	Utrecht	Fort "Blauw Capelle"	brief hoofd POD aan Mil. Gezag Zwolle d.d. 7-9-1945
12 dec. 1945	Kampen	Van Heutz-kazerne	overgedragen van FSS aan POD Zwolle
28 feb. 1946	Kampen		
31 jul. 1946	Harskamp		brief PRA Zwolle aan zus
5 sep. 1946	-		brief D. Pijl waarin hij schrijft niet te zijn overgeplaatst naar Harskamp
8 sep. 1946	Wezep		brief D. Pijl
24 apr. 1947	Wezep		rapport gemeentepolitie Kampen
18 mrt. 1947	Vught		

(Bron: Nationaal Archief, 2.09.08 Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging, inv. 60764 e.a.)

Toelichting:

Uit de gegevens wordt niet duidelijk of Pijl in Kamp Harskamp gevangen heeft gezeten. Ook is niet bekend vanaf welke datum hij in Kamp Wezep gevangen zat.

Kamp Epe was zeer waarschijnlijk gevestigd in de vakantiekolonie Pelzerkamp aan de Officiersweg 41 in Epe²²⁸. Het landhuis is in 1981 afgebrand en vervangen door drie appartementsgebouwen, nu aan de Burgemeester Weertslaan.

²²⁸ Genoemd door mevrouw Van Lohuizen in dagboekfragmenten gepubliceerd in het tijdschrift Ampt Epe nr. 152. (Vriendelijke mededeling Aline van Dam d.d. 24-6-2013)

APPENDIX G: WOONADRESSEN NA 1945

Een overzicht van de adressen waar Christine Pijl-Röttgers, met deels haar twee dochters, heeft gewoond. De datum is de aanvangsdatum behalve als bij de opmerking 'op datum' is weergegeven.

Datum	Adres	Plaats	Opmerking
29 nov. 1946	Sophialaan 4	Ermelo	kamerverhuur in doorgangshuis
2 sep. 1948	Veluwestraat 47	Arnhem	laatste adres Annie Irmgard
17 nov. 1949	Kanaal Zuid 91	Apeldoorn	
27 apr. 1950	Torckstraat 16	Velp	
18 aug. 1950	Laan van Klarenbeek 137	Arnhem	
9 aug. 1952	Weverstraat 23	Oosterbeek	op 1 nov 1952 vernummerd tot 21
1 nov. 1954	Hogeweg 14	Oosterbeek	laatste adres Irmgard Annie
16 feb. 1972	Van Wassenaersheuvel 71	Oosterbeek	
24 nov. 1976	Eernewoudeweg 4	Arnhem	
8 jan. 1985	Laan van Presikhaaf 7	Arnhem	
19 aug. 1988	Elderhofseweg 51	Elden	op datum overlijden, verpleeghuis "Elderhoeve"

(Bron: Centraal Bureau voor Genealogie persoonskaart C. Pijl-Röttgers)

Toelichting:

De drie adressen in Oosterbeek staan op de persoonskaart als 'Renkum' aangegeven hetgeen de gemeente zal zijn. Bij het eerste adres staat 'Obk' wat de afkorting voor Oosterbeek moet zijn.

In de rouwadvertentie over Willem Meijer werd het adres "Hogeweg 14, Oosterbeek" ook genoemd. Het adres "Eernewoudeweg 4" werd in de rouwadvertentie over Christine Pijl-Röttgers genoemd als correspondentie-adres. Waarschijnlijk was dit het adres van dochter Annie Irmgard. Het is mogelijk dat de dochter later op hetzelfde adres woonde of dat ze haar moeder in huis nam.

Op 12 maart 1952 woonde dochter Annie Irmgard op het adres Hommelseweg 401, Arnhem.

APPENDIX H: VERKLARING VAN OVERLIJDEN

A Afgegeven ingevolge art. 5 der wet van 1 juni 1865 (Staatsblad no. 60), zooals deze laatstelijk is gewijzigd. Aktenummer 197

VERKLARING VAN OVERLIJDEN.

Ondergeteekende verklaart, na **persoonlijke schouwing**, dat op 10 Aug 1947 in de gemeente VUGHT in den ouderdom van 49 jaren, is overleden: Douwe Pijl en dat de doodsoorzaak is geweest: ¹⁾ Carcinoma coli

VOOR OVERLEDENEN BENEDEN HET JAAR:

Is het overleden kind gezoogd? Neen
Ja
Neen
Onbekend

Zoo ja, hoelang? Indien niet nauwkeurig bekend, dan naar schatting op te geven, met bijvoeging van de hoofdletter S

N.B. Indien de overledene niet geneeskundig is behandeld, dits.v.p. aanduiden door de letters Z.G. achter den naam van de oorzaak van den dood.

Duidelijk schrift wordt aanbevolen.

Afgegeven op 11/8 1947.
Handteekening: M. W. van Vught
Adres: Kamp Vught

1) Zie de circulaire van den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid van 1 Mei 1925 (Nomenclatuur van doodsoorzaken)

Drukkerij Antoon Krijnen, Vught

(Bron: Brabants Historisch Informatie Centrum,
archief 5131 Gemeentebestuur Vught 1930-1985, inv. 1202)

Opmerking:

De leeftijd op de verklaring is onjuist. Pijl was geboren in december en overleed in augustus zodat hij 48 jaar was.

APPENDIX I: RAPPORT VAN OVERBRENGING

MINISTERIE VAN DEFENSIE AFDELING SOCIALE ZAKEN GRAVENDIENST		AFSCHRIFT		KERKHOF VOOR DUITSE GESNEUVELDEN „YSSELSTEYN" GEM. VENRAY	
RAPPORT VAN OVERBRENGING					
Opdracht: Hfd. Afd. Soc. Zaken M.v.D. nr. _____				d.d. _____	
Op verzoek van: _____					
Nationaliteit: _____		Registratie Nr. 110		IDENTIFICATIE GEGEVENS	
Naam: Pijl		Indien geen herkenningsplaatje gevonden „Niet aanwezig" vermelden. niet aanwezig			
Voornamen: Douwe		Gegevens herkenningsplaatje: _____			
Rang: _____		Gevonden persoonlijke eigendommen: _____			
Geboren 19-12-1898 te _____					
Gestorven: 10-8-1947 te _____					
Gegevens verkregen van: _____					
ORIGINELE GRAF:					
Gemeente: Vught		Waar gedeponeerd: _____			
Plaats: Vught					
Kerkhof of omschr. nadere ligging: Bij Voormalig Strafkamp					
Vak B Rij 3 Graf nr. 46		HERBEGRAVEN IN: <small>Mil. Rijksgraf Giv-Rijksgraf Part. Graf</small> VENRAIJ			
Grafaanduiding en opschrift: _____		Gemeente: Ysselsteyn			
		Kerkhof: _____			
		Vak CB Rij 11 Graf nr. 268			
		Wijze van herbegraven: Plastic			
		KERKHOF VOOR DUITSE GESNEUVELDEN YSSELSTEYN - VENRAY			
Wijze waarop begraven: _____		Datum opbrenging/overbrenging: 16-9-68			
Aan:		Tel.: 262 (84705)		Ysselsteyn	
1 ex. Volksbond Deutsche Kriegsgräberfürsorge		510x68		18-11-68	
1 ex. Informatie Bureau Ned. Roode Kruis.				de _____ 19____	
1 ex. Burgemeester der gemeente				De Bel Kuyt tein	
2 ex. Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge.				De L.J. Diermans	
				ID-IV-52150 - 509953* - 503	

*(Bron: Brabants Historisch Informatie Centrum,
archief 5131 Gemeentebestuur Vught 1930-1985, inv. I292)*

Bibliografie

B R O N N E N

AlleFriezen.nl

Bevolkingsregister Ermelo (via Peter Yska)

Brabants Historisch Informatie Centrum (NL-HtBHC)

5131 Gemeentebestuur Vught, 1930-1985

1202 Overlijdensverklaringen, 1940-1949

1292 Vergunningen tot opgraving en vervoer van stoffelijke resten van overledenen, militairen (59) Venray 14 religieuzen (Mariaoord) 81 Duitse burgers (uit Rijnland) en overbrenging particulieren, 1949-1959

1293 Vergunningen tot opgraving, vervoer en herbegraven van stoffelijke resten van militairen en gestorven gevangenen uit Kamp Vught en 20 Jezuïeten (Huize Loyola + Nederlandse SSers), 1960-1969

1296 Correspondentie met betrekking tot de begraafplaats bij het voormalige Bewarings- en Verblijfkamp Vught, 1949-1968

Centraal Bureau voor Genealogie (NL-HaCBG)

Persoonskaart D. Pijl
Persoonskaart C.W. Röttgers
Persoonskaart Irmgard Annie Pijl
Extract-persoonslijst Annie Irmgard Pijl

Deutsche Dienststelle (WASSt), sinds 2019
Personenbezogene Auskünfte zum Ersten und Zweiten Weltkrieg (PA), Bundesarchiv

Brief d.d. 24-9-2014:
Geen vermelding van Douwe Pijl gevonden

Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam
(NL-WpDStvA)

328 Groen, Koos. Fout en niet goed. Meppel, 2009

1336 Eijnde, Jeroen van den. Niet verbeterd, maar verbitterd. Het Interneringskamp Vught van oktober 1944 tot mei 1945. Vught 2009.

1339 Bergwerff, Steven. De directeur van Nederlands Oosten. Daniël Krantz en de Nederlandsche Oost Compagnie. Z.p., 2010.

5919 Erdtsieck, Iet. De noodgemeenteraad van Kampen, 1945-1946. In: Kamper Almanak 2004, uitg. Frans Walkate Archief. Kampen, 2004.

5920 Jodda-Flintrop, Stefanie. Dissertatie „Wir sollten intelligente Mütter werden“ Nationalpolitische Erziehungsanstalten für Mädchen 1938/1939 - 1945. Düsseldorf, 2010.

5921 Kapenga, Pieter. Ongepubliceerde dagboekfragmenten.

5922 Stamboom Pijl (anoniem, ca. 1980, via Ouke Pijl)

6742 Begheyn, Paul. Jan van Kilsdonk, portret van een hartstochtelijk pastor. 2008.

8153, D., Het verhaal dat Ank mij vertelde, 26-11-2018

Drents Archief (NL-AsnDA)

0137.01 Rijkswerkinrichtingen te Veenhuizen en Ommerschans

05 Archief van het eerste gesticht te Veenhuizen

546 Inschrijvingsregister van veroordeelden wegens diverse misdrijven; mei 1942-juli 1948 (inschrijfnummer 9843)

Erebegraafplaats te Bloemendaal

Hilbert van Dijk

Erelijst van Gevallenen 1940-1945

Brunt, Hendrik

Libbe Pijl

Garderegiment Grenadiers en Jagers

historici.nl

[Hirsch, Samuel Juda \(1872-1941\)](http://Hirsch, Samuel Juda (1872-1941)).

JOC Ysselsteyn, Begraafplaats

Koninklijke Bibliotheek

Historische Kranten (Delpher)

Algemeen Handelsblad d.d. 23-8-1924

Arnhemse Courant d.d. 23-12-1941

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 12-6-1924

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 9-8-1924

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant d.d. 28-07-1941 en 11-09-1942

Het Rechtsfront d.d. 15-3-1943

De Tijd d.d. 24-11-1925

De Tijd d.d. 9-12-1925

Douwe Pijl. Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn.

[Lemsterkrant d.d. mei 1923](#)

[MarechausseeSporen.nl](#)

[Militairen 1812-1940](#)

[Brigadekazerne Klazienaveen](#)

[Brigadekazerne Sloten](#)

[Brigadekazerne Ter Apel](#)

[Museum der Koninklijke Marechaussee](#)

[\(United States\) National Archives and Records Administration, NARA \(US-MdCpNA\)](#)

[RG498 Records of Headquarters, European Theater of Operations, United States Army \(World War II\)](#)

498.3 Records of Headquarters MIS-X (Military Intelligence Service, Escape and Evasion Section) Detachment 1943-47 (scans via Jaap de Boer en Teunis Schuurman, zie Pilotenhelers)

14673, Brunt, Hendrik (1945); door Drift, Willem van der (kopie NL-WpDStvA-C7109)

21981, Drift, Willem van der (z.j.) (kopie NL-WpDStvA-C7111)

[Nationaal Archief \(NL-HaNA\)](#)

[2.04.67 Ministerie van Binnenlandse Zaken: Zuivering van Ambtenaren en de Nederlandse Orden, 1940-1984](#)

21867 dossier D. Pijl

[2.09.08 Ministerie van Justitie: Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging \(DGBR\), 1945-1952 \(1983\)](#)

1391 Kamp Epe, z.d. (leeg)

1538 Kamp Vught, 1945-1948

[2.09.09 Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging \(CABR\)](#)

60764 Tribunaal Zwolle 1427 A (Douwe Pijl)

[2.09.16 Nederlands Beheersinstituut/Beheersdossiers](#)

536.8 Verkaufsbücher van de Niederländische Grundstücksverwaltung, laufnr. 7645

[2.09.49 Nederlands Beheerinstituut](#)

155671-155672 Fam. D. Pijl

[2.09.54 Politie Zuivering](#)

4757 dossier D. Pijl

[2.10.50.03 Ministerie van Binnenlandse Zaken: Stichting Administratie Indische Pensioenen \(SAIP\), Stamboekgegevens KNIL-militairen, met Japanse Interneringskaarten, 1942-1996](#)

[446 Japanse interneringskaart L. Pijl](#)

[2.13.09 Stamboeken van Onderofficieren en minderen na 1813, 1813-1924](#)

1748 Regiment Jagers, stamboeknummers 8717-9853, stamboeknr. 8740

4421 Wapen der Koninklijke Marechaussee, stamboeknummers 1-538, 1919-1922

stamb.nr. 118 Douwe Pijl

stamb.nr. 251 Pieter Kapenga

[2.13.66 Controlelijsten Landmacht 1904-1939](#)

96 Regiment Jagers, Pen - Q

[2.13.44 Inspectie der Koninklijke Marechaussee](#)

140 Gedragingen Gemeente-politie te Kampen, 1941 (dossier 95)

[3.05.26 Archief van Bijzondere Jeugdzorg ZH](#)

7.18, Archief van het tehuis De Schakel, Katwijk, 1945-1949

215 Dossiers van pleegkinderen. 1945-1949, N-R

218-219 Registratiekaarten betreffende persoons- en verblijfsgegevens van pleegkinderen. 1945-1949

[Nationaal Comité 4 en 5 mei](#)

[monument H. Brunt](#)

[Omgekomen Knil militairen in Japan, ZO-Azie](#)

[Ontrouw & Zuivering](#)

[Oorlogsgravenstichting](#)

[Slachtofferregister](#)

[Brunt, H.](#)

[Drift, G. van der](#)

[Ellens, H.D.J.](#)

[Land, H. van der](#)

[Pijl, L.](#)

[Pilotenhelers](#) (index op US-MdCpNA, RG498, 498.3)

Douwe Pijl. Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn.

Regiocanon Kampen

Pieter Kapenga. 1898-1982

Stadsarchief Amsterdam (NL-AsdSAA)

Gezinskaart D. Pijl

5225 Archief van Politie

2513C Klapper op het personeel L-Z
(ca. 1920 - ca. 1946)

Stadsarchief Kampen (NL-KpGA)

Kamper Courant d.d. 2-2-1934

3 Secretariearchief gemeente Kampen, 1934 - 2000

387 Strafbare handelingen gepleegd door
politieambtenaren in samenwerking met derden; zgn. zaak
Wijmer-van den Berg-Brunt-Pijl-Tuijp, 1941-1942

3824 Personeelsdossier D. Pijl, 1947-

5717 Gegevens over de periode 1940-1945 [...] 1941 -
1996

Stamboom De Boer-De Vries en Deelstra-Bijker

Stamboom Oenstra en Pelster

Studiegroep Lucht oorlog 1939-1945 (SGLO)

Verliesregisters

T2935 B-17 #42-37751, 8-10-1943

T3500B B-17 #42-31025, 6-3-1944

T3519 B-24 #42-52175, 8-3-1944

TopoTijdreis (vh. op Wat Was Waar.nl)

Topografische Kaart 1956

Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge

Kriegsgräberstätte Ysselsteyn

Grafkaart Douwe Pijl CB 11-268

Vreemde Krijgsdienst & Verlies Nederlanderschap

Tevens diverse historische, genealogische en begraafplaats
websites (zoals Graftombe.nl en Online Begraafplaatsen)
om de geboorte- en overlijdensgegevens van personen te
achterhalen.

GERAADPLEEGD

Boeken, websites en archieven die geraadpleegd zijn maar
niet als directe bron zijn gebruikt.

Documentatiecentrum Stelling van Amsterdam (NL-WpDStvA)

24 Vaart Smit, Dr. van der. Kamptoestanden
1944-'45-'48 (1949)

348 Belinfante, Prof.mr. A.D. In plaats van bijtjesdag.
1978.

1335 Eijnde, Jeroen van den. "Ihr seid am Ziel. Hier war
ein deutsches Konzentrationskamp" Duitse evacués in het
voormalige concentratiekamp Vught november 1944- mei
1945. Vught, 2005.

8026 Sackers, Hans. Duitse Militaire Begraafplaats
Ysselsteyn, Duits beheer over Nederlands Erfgoed, 2018

9399 Verburg, Alex. Memoires Pater van Kilsdonk,
Raadsman in delicate zaken, 2013

Nationaal Monument Kamp Vught

Nederlanders in de Waffen-SS

Verhalenarchief. Kinderen van 'foute' ouders.

BEELDVERANTWOORDING

Met dank aan de betrokkenen voor hun toestemming.

Kazerne Sloten: collectie Hans-Robert Holdijk†,
Legerplaats.nl

Gezinsfoto 1930 kleindochter D.

Ereveld Thanbyuzayat:

Oorlogsgravenstichting

L.J. Timmermans: Anoniem via Wikimedia Commons

Archiefstukken: Zie bijschriften.

Overig:(collectie) René Ros.

A U T E U R

René G.A. Ros (1967) heeft opleidingen in de tuinbouw en biologie gevolgd. In 1995 afgestudeerd voor de opleiding HTS Informatica en sindsdien in de automatisering werkzaam. Sinds 1998 onderzoekt en publiceert hij, als vrijetijdsbesteding, over de Stelling van Amsterdam en ander militair erfgoed. Vanaf 2018 is hij in deeltijd werkzaam bij het Kenniscentrum Waterlinies, onderdeel van het Project Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Van de auteur zijn over het onderwerp politieke delinquenten eerder verschenen:

[Bewaringskampen Politieke Delinquenten](#) (2003)

[Ik zat gevangen in Fort benoorden Purmerend](#) (2010)

D A N K

De auteur is veel dank verschuldigd aan de volgende personen en instellingen voor hun adviezen, informatie en/of andere medewerking.

Anonieme kennis van Ank en Irma Pijl (ref. BME Persoonnr. 1224)

Anonieme dochter (D.) van Irma Pijl en pleegdochter van Ank Pijl (ref. BME Persoonnr. 1647)

Guido Abuys, curator [Herinneringscentrum Kamp Westerbork](#)

Koen Alderliesten, [historisch onderzoeker Kampen](#)

Jaap de Boer, [luchtoorlog-onderzoeker](#)

Jurjen de Boer, [genealogisch onderzoeker](#)

Aline van Dam, [historische vereniging 'Ampt Epe'](#)

Gijs Dirkwager, huisarts

Jeroen van den Eijnde, directeur [Nationaal Monument Kamp Vught](#)

Raymond Gaveel, [historisch onderzoeker](#)

Annemarie van Geloven, [Brabants Historisch Informatie Centrum \(BHIC\)](#)

O.a. René Jansen, Marjolein Jorna, Liesbeth Sparks, [Nationaal Archief](#)

Pieter Knippenberg, [Heemkundevereniging Heitse](#)

Gerlof Langerijs, zelfstandig onderzoeker WO2

Els van der Meer, medewerker [Nationaal Monument Kamp Vught](#)

Edwin Meinsma, [Historisch genootschap Civiele en Militaire Collaboratie 1940-1945 \(CMC 40-45\)](#)

Wim de Natris, [zelfstandig historicus](#)

Els Oenstra, genealogisch onderzoeker

mevr. L. Parihala, bewoonster Woonoord Lunetten Vught

Ouke Pijl

Roel Rijks, [Comité herdenkingsmonument Militairen](#)

Emiel Ros†, [genealogisch onderzoeker](#)

Wil Sartorius, [Historisch Centrum Amsterdam-Noord](#)

Teunis 'PATS' Schuurman, [luchtoorlog-onderzoeker](#)

Ferry Sieders, [Drents Archief](#)

dr. J.P.E.G. Smeets, onderzoeker [Universiteit van Tilburg / Nederlandse Politieacademie](#)

[Pieter Treep](#), kleinzoon Pieter Kapenga

Karl-Heinz Voigt, [Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge](#) (Duitse Militaire Begraafplaats)

Henk G. Westland, onderzoeker 'Gevallenen der Marechaussee 1940-1945'

Peter Yska, [Oudheidkundige Vereniging Ermeloo](#)

WIJZIGINGEN

De eerste openbare versie verscheen op 14 februari 2013 (v8).

In de versie van 21 februari 2013 (v10) zijn een aantal kleine wijzigingen aangebracht. Tevens is de Willem III kazerne gewijzigd in de latere Van Haftenkazerne waar het Koninklijke Marechaussee Depot in 1920 was gevestigd.

De versies van 15 april (v12) en 17 juni (v13) bevatten wederom een aantal kleine wijzigingen, vooral tekstueel.

Aan de versie van 24 juni 2013 (v14) is Pelzerkamp als locatie van Kamp Epe toegevoegd.

In de versie van 15 augustus 2014 (v16) is veel inhoudelijke informatie toegevoegd.

Na aanvullend archiefonderzoek naar de dochters van Douwe Pijl bleek dat deze dochters inmiddels zijn overleden. Daarop zijn in deze versie hun namen niet meer geanonimiseerd en werd het hoofdstuk ‚Weduwe Pijl’ gewijzigd in ‚Hoe het de gezinsleden verging’ en de inhoud gesplitst in ‚Weduwe Christine’ en ‚Dochters Annie & Irmgard’. Dit laatste deelonderwerp is aangevuld met recent archiefmateriaal uit het CBG en een door Jurjen de Boer gevonden rouwadvertentie. Ter onderbouwing is tevens de appendix ‚Woonadressen na 1945’ toegevoegd.

Informatie uit het Bevolkingsregister Ermelo en van een getuige uit dezelfde plaats, over het verblijf aldaar, toegevoegd aan het deelonderwerp ‚Weduwe Christine’, waarvoor dank aan Peter Yska. Waaronder het mogelijke verblijf van Annie Irmgard in Katwijk. Het Archief van Politie in het Stadsarchief Amsterdam is geraadpleegd. Pijl is aangetroffen in een klapper van personeel maar de nummers als verwijzing naar correspondentie zijn niet meer bruikbaar en bovendien is de meeste correspondentie niet behouden. Eerdere informatie over ontslag werd wel bevestigd.

De versie van 26 september 2014 (v17) is slechts aangepast om te vermelden dat er geen informatie is gevonden over:
- de dochters in het archief van kindertehuis De Schakel, rustend bij het Nationaal Archief;
- Douwe Pijl in de archieven van Deutsche Dienststelle te Berlijn.

Op 3 februari 2015 (v18) ontving de auteur een e-mail van een persoon die het gezin Pijl na 1945 goed heeft gekend. Op basis van zijn e-mails en een telefoongesprek is het deelonderwerp ‚Dochters Annie & Irmgard’ uitgebreid en voorgelegd. Onder andere dat Ank geen kinderen heeft gekregen maar de dochter van Irma heeft opgevoed. Deze informatie is opgenomen in de versie van 14 februari.

De versie van 27 juni 2015 bevat wederom een aantal tekstuele verbeteringen.

In de versie van 22 februari 2016 (v20) zijn de personalia van Van den Berg, Wijmer en Tuijp met grote waarschijnlijkheid vastgesteld. Tevens enkele tekstuele verbeteringen.

Door raadpleging van de dossiers in het Stadsarchief Kampen, digitaal geleverd door Raymond Gaveel, konden diverse nuttige aanvullingen worden gemaakt over:

- terugkeer Pijl en Tuijp als agent Kampen in jan. 1941 na functie SD-agent,
- aankoop kleden handelaar Dedemsvaart *,
- ontslag Tuijp,
- rol en overplaatsing Brunt,
- weduwepensioen Christine,
- diverse namen alsnog opgenomen zoals divisiecommandant KMar Ellens *,
- appendix ‚Brief Commandant Marechaussee’.*

* identieke stukken als in Nationaal Archief en niet apart als voetnoot met bronvermelding toegevoegd.

In de versie van 4 juli 2016 (v21) zijn de webadressen gecontroleerd en eventueel aangepast of verwijderd. Tevens is de geboortedatum van H.F.J. Verboom toegevoegd. En de bronvermelding is aangepast met vermelding van het bronmateriaal uit de collectie van het Documentatiecentrum Steling van Amsterdam o.v.v. haar ISIL-code NL-WpDStvA.

Met de versie van 24 oktober 2016 (v22a) zijn de noten veranderd van documentnoten naar paginanoten. Tevens zijn de namen voor de Duitse Militaire Begraafplaats in de Duitse taal opgenomen in een noot.

Aan de versie van 5 juni 2017 (v23) is informatie toegevoegd over de verkoop van de woning Bloemendalstraat te Zwolle op basis van het op 4 mei gepubliceerde overzicht van de Niederländische Grundstücksverwaltung. Tevens zijn er enkele citaten van Jan van Kilsdonk toegevoegd uit het boek ‚Jan van Kilsdonk, portret van een hartstochtelijk pastor’.

De versie van 28 oktober 2017 (v24) bevat de volgende wijzigingen:

- volledige namen van NSB-burgemeester Sandberg en wethouder Van Noort achterhaald evenals hun overlijdensdata en -plaats,
- paragraaf toegevoegd over lidmaatschap OD en hulp bij onderduiken van Amerikaans luchtmacht personeel door Van der Drift, Brunt e.a.,
- correctie overlijdensdatum Brunt,
- noemen van de nog bestaande graven van Ellens, Van der Drift en Brunt,
- enkele kleine tekstuele correcties.

Raymond Gaveel vond een brief van wnd. commandant VII Divisie Marechaussee Rops (NL-HaNA, 2.13.44, inv.nr. 140, dossier 95). Een citaat over het ontbieden en een toespraak van de burgemeester is toegevoegd in de versie van 15 juli 2018 (v25).

Douwe Pijl. Het verhaal achter een graf bij Ysselsteyn.

In de versie van 19 december 2018 (v27) is enige informatie toegevoegd uit door kleindochter D. vastgelegde herinnering van wat haar pleegmoeder Ank in 2003 vertelde (NL-WpDStvA, 8153):

- kinderen verbleven in pleeggezinnen,
- herinnering aan Reichsschule en reis naar Reichenau,
- haar terugtocht van Reichenau via Frankfurt.

Een gezinsfoto is toegevoegd aan het hoofdstuk 'Agent in Amsterdam' (pagina 9), het is de eerste foto met Douwe Pijl in dit document. Tevens heeft de kleindochter een eigen nawoord bijgedragen.

Van het Drents Archief is informatie ontvangen uit een niet-openbaar archief met de data van voorarrest, veroordeling en detentie evenals het Eerste Gesticht te Veenhuizen als locatie.

Ook is het overlijdensjaar van Henk Wijtenburg gecorrigeerd van 2006 in 2008.

In de versie van 1 maart 2022 (v28) is de Russische schrijfwijze 'Kiev' vervangen door de Oekraïense schrijfwijze 'Kyiv'.

Twee bronvermeldingen zijn in de versie van 23 november 2023 (v29) aangepast: Deutsche Dienststelle (WASt) is nu onderdeel van het Bundesarchiv en JOC Ysselsteyn heeft een gewijzigd webadres.